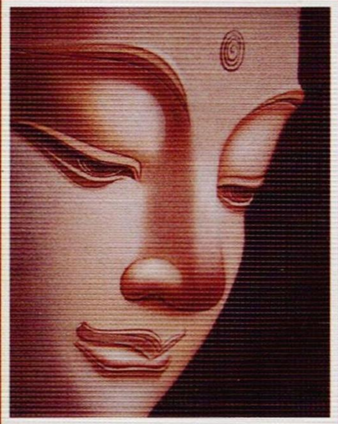
พุทธวจน

พุทธวจน

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจงเพียรเผากิเลส
อย่าได้เป็นผู้ประมาท
อย่าได้เป็นผู้ที่ต้องร้อนใจ ในภายหลังเลย

นี่แล เป็นวาจาเครื่องพร่ำสอนเธอทั้งหลาย ของตถาคต

พระธรรม คือ พระพุทธ

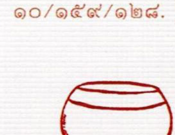
อานนท์ ! ความคิดอาจมีแก่พวกเธอ
อย่างนี้ว่า
ธรรมวินัยของพวกเรามีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว
พวกเราไม่มีพระศาสดาดังนี้

อานนท์ ! พวกเธออย่าคิดดังนั้น
อานนท์ ! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี
ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว
แก่พวกเธอทั้งหลาย

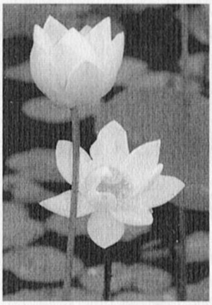
ธรรมวินัยนั้น
จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย

โดยกาลล่วงไปแห่งเรา

(มหาปรินิพพานสูตร มหา. ที. ๑๐/๑๕๙/๑๒๘.) พุทธพจน์

พุทธพจน์

" จัดทำเพื่อเป็นธรรมทาน ไม่สงวนสิทธิ์ในการพิมพ์หรือเผยแผ่ "

" ขอโมทนาบุญแด่ผู้ร่วมจัดพิมพ์ทุกท่าน "

พิมพ์ครั้งที่ : ๑ / มิถุนายน ๒๕๕๐ พิมพ์ : บริษัท คิว พริ้นท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด
จำนวน : ๕,๐๐๐ เล่ม โทร : ๐๒-๘๐๐-๒๒๙๒,๐๘๔-๙๑๓-๘๖๐๐
โทรสาร: ๐๒-๘๐๐-๓๖๔๙

เนื้อแท้ที่ไม่อันตรธาน

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้, สุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก, เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่; เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วน**สุตตันตะเหล่าใดที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก ความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะเรื่องสุญญตา, เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่; เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน** จึงพากันเล่าเรียน ไต่ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า "ข้อนี้เป็นอย่างไร?มีความหมายกี่นัย?" ดังนี้. ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้, ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็จะทำให้ปรากฏได้, ความสงสัยในธรรมหลายประการที่น่าสงสัย เธอก็บรรเทาลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุบริษัทเหล่านี้ เราเรียกว่าบริษัทที่มีการลุล่วงไปได้ด้วยการสอบถามแก่กันและกันเอาเอง, หาใช่ด้วยการชี้แจงโดยกระจ่างของบุคคลภายนอกอย่างอื่นไม่; จัดเป็นบริษัทที่เลิศแล.

(บาลี พระพุทธภาษิต ทุก. อํ. ๒๐/๙๒/๒๙๒, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.) พุทธพจน์

ผู้ชี้ขุมทรัพย์ !

อานนท์ ! เราไม่พยายามทำกะพวกเธอ อย่างทะนุถนอม

เหมือนพวกช่างหม้อ ทำแก่หม้อ ที่ยังเปียก ยังดิบอยู่

อานนท์ ! เราจักขนาบแล้ว ขนาบอีก ไม่มีหยุด

อานนท์ ! เราจักชี้โทษแล้ว ชี้โทษอีก ไม่มีหยุด

ผู้ใดมีมรรคผลเป็นแก่นสาร ผู้นั้นจักทนอยู่ได้.

(มหาสุญญตสุตฺต อุปริ. ม. ๑๔/๒๔๕/๓๕๖.) พุทธพจน์

คนเรา ควรมองผู้มีปัญญาใดๆ ที่คอยชี้โทษ คอยกล่าว

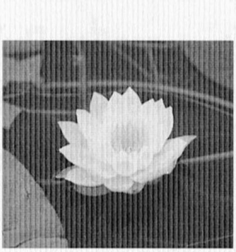
คำขนาบอยู่เสมอไป ว่าคนนั้นแหละ คือผู้ชี้ขุมทรัพย์,

ควรคบบัณฑิตที่เป็นเช่นนั้น

เมื่อคบหากับบัณฑิตชนิดนั้นอยู่ ย่อมมีแต่ดีท่าเดียว

ไม่มีเลวเลย.

(ปณฺฑิตวคฺค ธ. ขุ. ๒๕/๒๕/๑๖.) พุทธพจน์

ทรงแสดงเรื่องที่เป็นไปได้ยาก
เกี่ยวกับพระองค์เอง

ภิกษุทั้งหลาย ! สมมติว่ามหาปฐพีอันใหญ่หลวงนี้ มีน้ำทั่วถึงเป็นอันเดียวกันทั้งหมด; บุรุษคนหนึ่งทิ้งแอก(ไม้ไผ่ !) ซึ่งมีรูเจาะได้เพียงรูเดียว ลงไปในน้ำนั้น; ลมตะวันออกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันตก, ลมตะวันตกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันออก, ลมทิศเหนือพัดให้ลอยไปทางทิศใต้, ลมทิศใต้พัดให้ลอยไปทางทิศเหนืออยู่ดังนี้. ในน้ำนั้นมีเต่าตัวหนึ่งตาบอด ล่วงไปร้อยๆปีมันจะผุดขึ้นมาครั้งหนึ่งๆ. ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร: จะเป็นไปได้ไหม ที่เต่าตาบอด ร้อยปีจึงจะผุดขึ้นมาสักครั้งหนึ่ง จะพึงยื่นคอเข้าไปในรูซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น ?

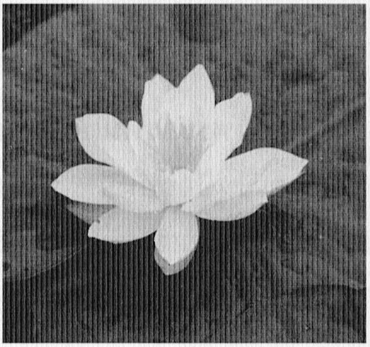
"ข้อนี้ ยากที่จะเป็นไปได้ พระเจ้าข้า ! ที่เต่าบอดนั้น ร้อยปีผุดขึ้นเพียงครั้งเดียว จะพึงยื่นคอเข้าไปในรูซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น".

ภิกษุทั้งหลาย ! **ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน ที่ใครๆจะพึงได้ความเป็นมนุษย์; ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน ที่ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะจะเกิดขึ้นในโลก; ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน ที่ธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้วจะรุ่งเรืองไปทั่วโลก.**

ภิกษุทั้งหลาย ! แต่ว่าบัดนี้ ความเป็นมนุษย์ก็ได้แล้ว; ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะก็บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว; และธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว ก็รุ่งเรืองไปทั่วโลกแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงกระทำโยคกรรมเพื่อให้รู้ว่า "นี้ ทุกข์; นี้ เหตุให้เกิดทุกข์; นี้ ความดับแห่งทุกข์; นี้ หนทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์"** ดังนี้เถิด.

(บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๖๘/๑๗๔๔, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.) พุทธพจน์

พระพุทธเจ้า ทั้งในอดีต -อนาคต -ปัจจุบัน ล้วนแต่ตรัสรู้อริยสัจสี่

ภิกษุทั้งหลาย ! **พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใด ๆ** ได้ตรัสรู้ตามเป็นจริงไปแล้ว **ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต,** ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

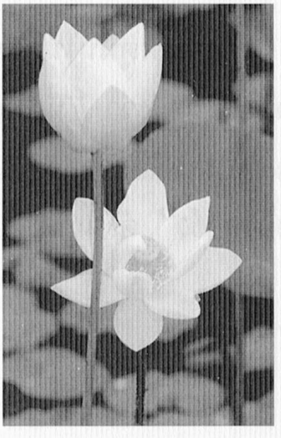
ภิกษุทั้งหลาย ! **พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใด ๆ** จักได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง **ต่อกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต,** ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ก็จักได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ** ผู้ตรัสรู้ตามเป็นจริงอยู่ **ในกาลเป็นปัจจุบันนี้ ก็ได้ตรัสรู้อยู่ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.** ความจริงอันประเสริฐสี่อย่างนั้นเหล่าไหนเล่า ?

สี่อย่างคือ : ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์, และความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริง**ว่า "นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์;" ดังนี้เถิด.

(- มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๓/๑๗๐๔.) พุทธพจน์

พระพุทธองค์ ทรงพระนามว่า อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ก็เพราะได้ตรัสรู้อริยสัจสี่

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้. สี่อย่างเหล่าไหนเล่า ? สี่อย่างคือ ความจริงอันประเสริฐคือความทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์, และความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์: นี้แลความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง. ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะได้ตรัสรู้ตามเป็นจริงซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้ ตถาคตจึงมีนามอันบัณฑิตกล่าวว่า "อรหันตสัมมาสัมพุทธะ".**

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริง**ว่า "นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี้เป็นทางดำเนินให้ถึงทางดับไม่เหลือของทุกข์;" ดังนี้เถิด.

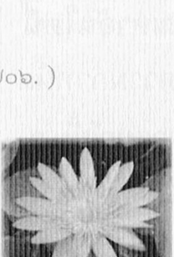
(- มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๓/๑๗๐๓.) พุทธพจน์

จงสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยการให้รู้อริยสัจ

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอเอ็นดูใคร และใครถือว่าเธอเป็นผู้ที่เขาควรเชื่อฟัง เขาจะเป็นมิตรก็ตาม อำมาตย์ก็ตาม ญาติหรือสายโลหิตก็ตาม; ชนเหล่านั้นอัน**เธอพึงชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น ในความจริงอันประเสริฐสี่ประการ** ด้วยปัญญาอันรู้เฉพาะตามที่เป็นจริง ความจริงอันประเสริฐสี่ประการอะไรเล่า ? สี่ประการคือ ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดแห่งทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า **"ทุกข์เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้,"** ดังนี้.

(- มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๔/๑๗๐๖.) พุทธพจน์

อริยสัจสี่โดยสังเขป

(ทรงแสดงด้วยความยึดในขันธ์ ๕)

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐมีสี่อย่างเหล่านี้, สี่อย่างเหล่าไหนเล่า ? สี่อย่างคือ ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์, และความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ? คำตอบ**คือ ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นห้าอย่าง.** ห้าอย่างนั้นอะไรเล่า ? ห้าอย่างคือขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ. ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ? **คือตัณหาอันใดนี้ ที่เป็นเครื่องนำให้มีการเกิดอีก** อันประกอบด้วยความกำหนัด เพราะอำนาจความเพลินมักทำให้เพลิดเพลินยิ่งในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่ ตัณหาในกาม, ตัณหาในความมีความเป็น, ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น. ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ? **คือความดับสนิทเพราะความจางคลายไปโดยไม่เหลือของตัณหานั้น** ความสละลงเสีย ความสลัดทิ้งไป ความปล่อยวาง ความไม่อาลัยถึงซึ่งตัณหานั้นเอง อันใด. ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ? **คือหนทางอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ ๘ นั่นเอง,** ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ; การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ; ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ. ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แลคือความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริง**ว่า "นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์," ดังนี้เถิด.

(- มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๓๔-๕/๑๖๗๘-๑๖๘๓.) พุทธพจน์

การรู้อริยสัจทำให้มีตาครบสองตา

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล ๓ จำพวกนี้มีอยู่ หาได้อยู่ในโลก. สามจำพวกอย่างไรเล่า ? สามจำพวกคือ คนตาบอด(อนฺโธ), คนมีตาข้างเดียว(เอกจกฺขุ), คนมีตาสองข้าง (ทฺวิจกฺขุ).

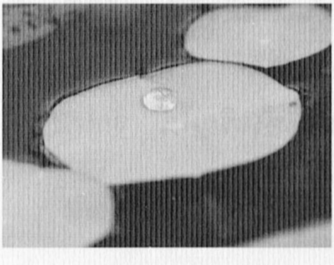
ภิกษุทั้งหลาย ! คนตาบอดเป็นอย่างไรเล่า ? คือคนบางคนในโลกนี้**ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้** หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น นี้อย่างหนึ่ง; **และไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลอกุศล** - ธรรมมีโทษไม่มีโทษ - ธรรมเลวและธรรมประณีต - ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล คนตาบอด (ทั้งสองข้าง)**.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีคนตาข้างเดียวเป็นอย่างไรเล่า ? คือคนบางคนในโลกนี้ **มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้** หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมาก; **แต่ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลอกุศล** - ธรรมมีโทษไม่มีโทษ - ธรรมเลวและธรรมประณีต - ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว. ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล คนมีตาข้างเดียว**.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนมีตาสองข้างเป็นอย่างไรเล่า ? คือคนบางคนในโลกนี้ **มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้** หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น นี้อย่างหนึ่ง; **และมีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลอกุศล** - ธรรมมีโทษไม่มีโทษ - ธรรมเลวและธรรมประณีต - ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล คนมีตาสองข้าง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุมีตาสมบูรณ์ (จกฺขุมา) เป็นอย่างไรเล่า ? **คือภิกษุในกรณีนี้ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า "นี้ความทุกข์, นี้เหตุให้เกิดแห่งทุกข์, นี้ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี้ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์"** ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล ภิกษุมีตาสมบูรณ์.**

(- ติก. อํ. ๒๐/๑๖๒, ๑๔๗/๔๖๘, ๔๕๙.) พุทธพจน์

การสนทนากับพระอานนท์ เรื่องกัลยาณมิตร

มหาราชะ ! ครั้งหนึ่ง อาตมาภาพพักอยู่ที่นิคมแห่งพวกศากยะชื่อว่านครกะ ในแคว้นสักกะ. มหาราชะ ! ครั้งนั้นแล ภิกษุอานนท์เข้าไปหาอาตมาภาพถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควร. มหาราชะ ! ภิกษุอานนท์ได้กล่าวคำนี้กับอาตมาภาพว่า **"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ความมีมิตรดี ความมีสหายดี ความมีเพื่อนผู้แวดล้อมดี นี้เป็นกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ พระเจ้าข้า !"** ดังนี้.

มหาราชะ! เมื่อภิกษุอานนท์ได้กล่าวอย่างนี้แล้ว อาตมาภาพได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า "อานนท์ ! เธออย่ากล่าวอย่างนั้นเลย, อานนท์ข้อนี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทั้งสิ้นทีเดียว คือความมีมิตรดี ความมีสหายดี ความมีเพื่อนผู้แวดล้อมดี, อานนนท์ ! **พรหมจรรย์ทั้งสิ้นนั้นเป็นสิ่งที่ภิกษุผู้มีมิตรดีพึงหวังได้.** เมื่อเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนผู้แวดล้อมดี **เธอนั้นจักทำอริยมรรคมีองค์แปดให้เจริญได้** จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์แปดได้" ดังนี้.

(บาลี สคา. สํ. ๑๕/๑๒๗/๓๘๒, ตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล พุทธพจน์ ที่เชตวัน ใกล้เมืองสาวัตถี.)

กัลยาณมิตรของพระองค์เอง

อานนท์ ! ภิกษุผู้ชื่อว่า มีมิตรดี มีสหายดี เพื่อนดี ย่อมเจริญทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์แปด โดยอาการอย่างไรเล่า ? อานนนท์ ! ภิกษุในศาสนานี้ **ย่อมเจริญทำให้มากซึ่ง สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ, สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ** อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันน้อมไปเพื่อการสลัดลง. อานนท์ ! อย่างนี้แล ชื่อว่าภิกษุผู้มีมิตรดี สหายดี เพื่อนดี เจริญทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์แปด.

อานนท์ ! ข้อนั้นเธอพึงทราบด้วยปริยายอันนี้เถิด คือว่า พรหมจรรย์นี้ทั้งหมดนั่นเทียว ได้แก่ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี, ดังนี้. อานนท์ ! จริงทีเทียว, **สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา ได้อาศัยกัลยาณมิตรของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากการเกิด....** ผู้มีความแก่ชรา, ความเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศก, ความคร่ำครวญ, ความทุกข์กาย, ความทุกข์ใจ, ความแห้งผากใจเป็นธรรมดา ครั้นได้อาศัยกัลยาณมิตรของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากความแก่ชรา, ความเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศก, ความคร่ำครวญ, ความทุกข์กาย, ความทุกข์ใจ, ความแห้งผากใจ.

อานนท์ ! ข้อนั้นเธอพึงทราบด้วยปริยายอันนี้เถิด คือว่า พรหมจรรย์นี้ทั้งหมดนั่นเทียว ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ดังนี้.

(บาลี โกสลสํยุตต์ สคา. สํ. ๑๕/๑๒๗/๓๘๓, ตรัสแก่พระอานนท์) พุทธพจน์แล้วทรงนำมาเล่าแก่ พระเจ้าปเสนทิโกศล)

ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็อริยสัจคือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ? คือหนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้เอง, องค์แปดคือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ อาชีวะชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเห็นชอบเป็นอย่างไร** ? ภิกษุทั้งหลาย ! **ความรู้ในทุกข์**, ความรู้ใน**เหตุให้เกิดทุกข์**, ความรู้ใน**ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์**, ความรู้ใน**หนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์** อันใด, นี้เราเรียกว่า สัมมาทิฐิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความดำริชอบเป็นอย่างไร** ? ภิกษุทั้งหลาย ! **ความดำริในการออก(จากกาม)**, ความดำริในการ**ไม่พยาบาท**, ความดำริในการ**ไม่เบียดเบียน**, นี้เราเรียกว่า สัมมาสังกัปปะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **วาจาชอบเป็นอย่างไรเล่า** ? ภิกษุทั้งหลาย ! **การเว้นจากการพูดเท็จ**, การเว้นจากการ**พูดยุให้แตกกัน**, การเว้นจากการ**พูดหยาบ**, การเว้นจากการ**พูดเพ้อเจ้อ**, นี้เราเรียกว่า สัมมาวาจา.

ภิกษุทั้งหลาย ! **การงานชอบเป็นอย่างไร** ? ภิกษุทั้งหลาย ! **การเว้นจากการฆ่าสัตว์,** การเว้นจาก**การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้,** การเว้นจากการ**ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย,** นี้เราเรียกว่า สัมมากัมมันตะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **อาชีวะชอบเป็นอย่างไร** ? ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกในศาสนานี้ **ละมิจฉาชีพเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยสัมมาชีพ,** นี้เราเรียกว่า สัมมาอาชีวะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเพียรชอบเป็นอย่างไร** ? ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต **ย่อมตั้งจิตไว้เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก ที่ยังไม่ได้บังเกิด;** ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ **เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก ที่บังเกิดขึ้นแล้ว;** ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ **เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้บังเกิด;** ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือน ความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบูลย์ ความเจริญ **ความเต็มรอบแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่บังเกิดขึ้นแล้ว**. ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า สัมมาวายามะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความระลึกชอบเป็นอย่างไร** ? ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในศาสนานี้ **เป็นผู้มีปรกติพิจารณา เห็นกายในกาย** อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ปรกติพิจารณา **เห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย** อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ปรกติพิจารณา **เห็นจิตในจิต** อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ปรกติพิจารณา **เห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย** อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้. ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า สัมมาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย! **ความตั้งใจมั่นชอบเป็นอย่างไร**? ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในศาสนานี้ เพราะสงัดจากกามทั้งหลาย เพราะสงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย **ย่อมเข้าถึง ฌานที่หนึ่ง** อันมีวิตกวิจาร มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวกแล้ว แลอยู่; เพราะวิตกวิจารรำงับลง, เธอเข้าถึง **ฌานที่สอง** อันเป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิแล้วแลอยู่; เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม

และได้เสวยสุขด้วยนามกาย, ย่อมเข้าถึง **ฌานที่สาม** อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า "เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม" แล้วแลอยู่. เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน, เธอย่อมเข้าถึง **ฌานที่สี่** อันไม่ทุกข์และไม่สุขมีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่. ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า อริยสัจคือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

(- มหา.ที. ๑๐/๓๔๘/๒๙๙.) พุทธพจน์

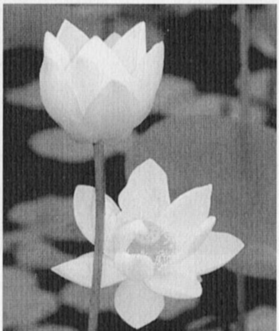
โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์

สุภัททะ ! ในธรรมวินัย ที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๑ (โสดาบัน), ที่ ๒ (สกทาคามี), ที่ ๓ (อนาคามี), ที่ ๔ (อรหันต์).

สุภัททะ ! ในธรรมวินัยนี้แล มีอริยมรรคมีองค์ ๘ จึงมีสมณะ ที่ ๑, ที่ ๒, ที่ ๓, ที่ ๔.

สุภัททะ ! ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ พึงอยู่โดยชอบไซร้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลายแล.

(บาลี พระพุทธภาษิต มหาปรินิพพานสูตร มหา.ที. ๑๐/๑๗๕/๑๓๘, พุทธพจน์ตรัสแก่สุภัททปริพพาชก ที่สาลวัน แห่งเมืองกุสินารา ณ ราตรีที่ปรินิพพาน.)

ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง สัมมาสัมพุทธะกับปัญญาวิมุตต์

ภิกษุทั้งหลาย ! **ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ หลุดพ้นแล้วจากรูปเพราะความเบื่อหน่าย** ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า"สัมมาสัมพุทธะ".ภิกษุทั้งหลาย! **แม้ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตต์ ก็หลุดพ้นแล้วจากรูป เพราะความเบื่อหน่าย** ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่นจึงได้นามว่า"ปัญญาวิมุตต์" (ในกรณีแห่ง **เวทนา สัญญา สังขาร** และ **วิญญาณ** ก็ได้ตรัสไว้ มีข้อความ แสดงหลักเกณฑ์อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปที่กล่าวแล้ว)

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อเป็นผู้หลุดพ้นจากรูปเป็นต้น ด้วยกันทั้งสองพวกแล้ว, อะไรเป็นความผิดแผกแตกต่างกัน อะไรเป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน อะไรเป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกันระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตต์ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! **ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น** ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ ให้มีคนรู้ ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าว ให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว ตถาคตเป็นมัคคัญญู(รู้มรรค), เป็นมัคควิทู(รู้แจ้งมรรค), เป็นมัคคโกวิโท(ฉลาดในมรรค); ภิกษุทั้งหลาย ! **ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้** เป็นมัคคานุคา(ผู้เดินตามมรรค) **เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกันระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตต์.

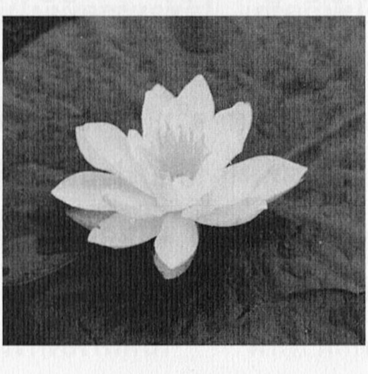
(- ขนฺธ. สํ. ๑๗/๘๑/๑๒๕.) พุทธพจน์

ไม่ได้ทรงประพฤติพรหมจรรย์
เพื่อให้เขานับถือ

ภิกษุทั้งหลาย ! พรหมจรรย์นี้ เราประพฤติมิใช่เพื่อหลอกลวงคนให้นับถือ มิใช่ประพฤติเพื่อเรียกคนมาเป็นบริวาร มิใช่เพื่ออานิสงส์เป็นลาภสักการะและเสียงสรรเสริญ มิใช่เพื่ออานิสงส์จะได้เป็นเจ้าลัทธิ หรือเพื่อค้านลัทธิอื่นใดให้ล้มลงไป และมิใช่เพื่อให้มหาชนเข้าใจว่า เราได้เป็นผู้วิเศษอย่างนั้นอย่างนี้ ก็หามิได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ที่แท้ พรหมจรรย์นี้ เราประพฤติเพื่อสำรวม เพื่อละ เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับทุกข์สนิท.**

(บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๓๓/๒๕, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.) พุทธพจน์

ทรงสอนเฉพาะแต่เรื่องทุกข์
กับความดับสนิทของทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ! ทั้งที่เรามีถ้อยคำอย่างนี้ มีการกล่าวอย่างนี้ สมณะและพราหมณ์บางพวก ยังกล่าวตู่เราด้วยคำเท็จ เปล่าๆ ปลี้ๆ ไม่มีจริงเป็นจริงว่า "พระสมณโคดมซึ่งเป็นคนจูงคน ให้เดินผิดทาง ไปสู่ความฉิบหาย; ย่อมบัญญัติลัทธิความสูญเปล่า ความวินาศ ความไม่มีของสัตว์ คน ตัวตน เราเขาขึ้นสั่งสอน" ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! สมณะและพราหมณ์บางพวกเหล่านั้น กล่าวตู่เราด้วยคำเท็จ เปล่าๆปลี้ๆ ไม่มีจริงเป็นจริง โดยประการที่เราไม่ได้กล่าว หรือจะกล่าวอย่างนั้นก็หามิได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ในกาลก่อนก็ตาม ในบัดนี้ก็ตาม เรา บัญญัติขึ้นสอนแต่เรื่องความทุกข์ และความดับสนิทไม่มีเหลือ ของความทุกข์ เท่านั้น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ในการกล่าวแต่เรื่องความทุกข์ และความดับสนิทของความทุกข์เช่นนี้ **แม้จะมีใครมาด่าว่า ถากถาง กระทบกระเทียบเสียดสี ตถาคตก็ไม่มีความขุ่นแค้นโกรธเคือง เดือดร้อนใจ** เพราะเหตุนั้นแต่ประการใด. ภิกษุทั้งหลาย ! ในเรื่องเดียวกันนั้นเอง แม้จะมีใครมาสักการะเคารพสรรเสริญบูชา, ตถาคตก็ไม่มีความรู้สึกเพลิดเพลิน ชื่นชมหรือเคลิ้มใจไปตาม. **ถ้ามีใครมาสักการะเคารพสรรเสริญบูชา ตถาคตย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า ก่อนหน้านี้เรามีความรู้สึกตัวทั่วถึงอย่างไร บัดนี้เราก็ต้องทำความรู้สึกตัวทั่วถึงอย่างนั้น,** ดังนี้.

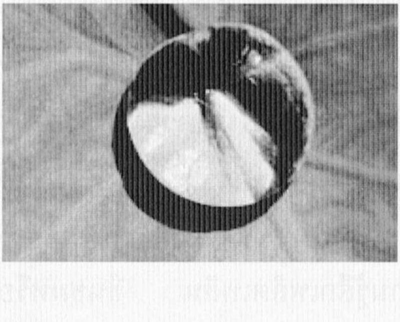
(บาลี อลคัททูปมสูตร มู.ม. ๑๒/๒๗๘/๒๘๖, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายที่เชตวัน) พุทธพจน์

คำของพระองค์ ตรงเป็นอันเดียวกันหมด

ภิกษุทั้งหลาย ! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรี ที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ, ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พร่ำสอน แสดงออกซึ่งถ้อยคำใด; ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! (อนึ่ง) **ตถาคตกล่าวอย่างใด ทำอย่างนั้น, ทำอย่างใด กล่าวอย่างนั้น.**

(บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๒๑/๒๙๓, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.) พุทธพจน์

หลักที่ทรงใช้ในการตรัส (๖ อย่าง)

ราชกุมาร ! (๑) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๒) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๓) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด **อันจริง อันแท้ อันประกอบด้วยประโยชน์** แต่ไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น **ตถาคตย่อมเลือกให้เหมาะกาลเพื่อกล่าววาจานั้น**.

(๔) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๕) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ก็เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๖) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด **อันจริง อันแท้ และประกอบด้วยประโยชน์** และเป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น **ตถาคตย่อมเป็นผู้รู้จักกาละที่เหมาะสม เพื่อกล่าววาจานั้น**.

ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ? ราชกุมาร ! เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย.

(บาลี ม.ม. ๑๓/๙๑/๙๔, ตรัสแก่อภยราชกุมาร ที่เวฬุวัน.) พุทธพจน์

สิ่งที่ตรัสรู้แต่ไม่ทรงนำมาสอน มีมากกว่าที่ทรงนำมาสอนมากนัก

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกำใบไม้สีสปา ที่ร่วงอยู่ตามพื้นดินขึ้นมาหน่อยหนึ่ง แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า :-

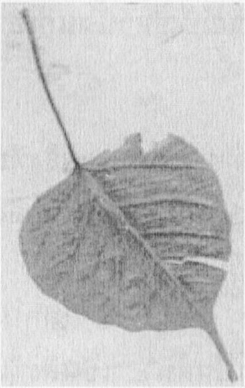
ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายเข้าใจว่าอย่างไร: ใบไม้สีสปาที่เรากำขึ้นหน่อยหนึ่งนี้มาก หรือว่าใบไม้สีสปาที่ยังอยู่บนต้นเหล่านั้นมาก ?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ใบไม้ที่พระผู้มีพระภาคทรงกำขึ้นหน่อยหนึ่งนั้นเป็นของน้อย ส่วนใบบนไม้ที่ยังอยู่ต้นสีสปาเหล่านั้นย่อมมีมาก"

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น ธรรมะส่วนที่เรารู้ยิ่งด้วยปัญญาอันยิ่ง แล้วไม่กล่าวสอนนั้น มีมากกว่าส่วนที่นำมาสอน. ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุไรเล่า เราจึงไม่กล่าวสอนธรรมะส่วนนั้นๆ ? ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุว่า ธรรมะส่วนนั้น ๆ ไม่ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์ ที่เป็นเงื่อนต้นแห่งพรหมจรรย์, ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อความดับ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่เป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง ไม่เป็นเพื่อความรู้พร้อม ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน, ฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวสอน.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมะอะไรเล่าเป็นธรรมะที่เรากล่าวสอน ? ภิกษุทั้งหลาย ! **ธรรมะที่เรากล่าวสอน คือข้อที่ว่าความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ, เหตุเป็นที่เกิดของความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ, ความดับสนิทของความทุกข์เป็นอย่านี้ ๆ, ข้อปฏิบัติเพื่อถึงความดับสนิทของความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ.** ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุไรเล่า ธรรมะส่วนนี้เราจึงนำมากล่าวสอน ? ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะว่าธรรมะส่วนนี้ ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์ เป็นเงื่อนต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความหน่าย เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด เป็นไปเพื่อความดับ เป็นไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เป็นไปเพื่อความรู้พร้อม เป็นไปเพื่อนิพพาน, เพราะเหตุนั้นแล เราจึงนำมากล่าวสอน.

(บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๘/๑๗๑๒, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่ป่าไม้สีสปา ใกล้เมืองโกสัมพี) พุทธพจน์

ถ้ามัวรอให้รู้เรื่องที่ไม่จำเป็นเสียก่อน ก็ตายเปล่า

มาลุงกยะบุตร ! เปรียบเหมือนบุรุษผู้หนึ่ง ถูกลูกศรอันกำซาบด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า, มิตร อมาตย์ ญาติสาโลหิตจัดการเรียกแพทย์ผ่าตัดผู้ชำนาญ. บุรุษอย่างนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ถ้าเรายังไม่รู้จักตัวบุรุษผู้ยิงเราว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ เวสส์ ศูทร ชื่อไร โคตรไหน ฯลฯ, ธนูที่ใช้ยิงนั้นเป็นชนิดหน้าไม้หรือเกาทัณฑ์ ฯลฯ เสียก่อนแล้ว, เรายังไม่ต้องการจะถอนลูกศรอยู่เพียงนั้น. มาลุงกยะบุตร ! เขาไม่อาจรู้ข้อความที่เขาอยากรู้นั้นได้เลย ต้องตายเป็นแท้ !

อุปมานี้ฉันใด ; อุปไมยก็ฉันนั้นเหมือนกัน, **บุคคลผู้นั้นกล่าวว่า เราจักยังไม่ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า จนกว่าพระองค์จักแก้ปัญหาทิฐิ ๑๐ แก่เราเสียก่อน, และตถาคตก็ไม่พยากรณ์ปัญหานั้นแก่เขา เขาก็ตายเปล่าโดยแท้.**

มาลุงกยะบุตร ! ท่านจงซึมทราบสิ่งที่เราไม่พยากรณ์ไว้ โดยความเป็นสิ่งที่เราไม่พยากรณ์. ซึมทราบสิ่งที่เราพยากรณ์ไว้ โดยความเป็นสิ่งที่เราพยากรณ์. อะไรเล่าที่เราไม่พยากรณ์ ? คือความเห็นสิบประการว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สิ้นสุด โลกไม่มีที่สิ้นสุด ฯลฯ (เป็นต้น), เป็นสิ่งที่เราไม่พยากรณ์.

มาลุงกยะบุตร ! อะไรเล่าที่เราพยากรณ์ ? **คือสัจจะว่า "นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์;" ดังนี้ : นี้เป็นสิ่งที่เราพยากรณ์.**

เหตุใดเราจึงพยากรณ์เล่า ? **เพราะสิ่ง ๆนี้ย่อมประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเงื่อนต้นของพรหมจรรย์ เป็นไปพร้อมเพื่อความหน่ายทุกข์ ความคลายกำหนัด ความดับ ความรำงับ ความรู้ยิ่ง ความรู้พร้อม และนิพพาน.**

(- ม. ม. ๑๓/๑๕๗, ๑๕๑/๑๔๙-๑๕๐, ๑๕๒.) พุทธพจน์

คำสอนที่ทรงสั่งสอนบ่อยมาก

"พระโคดมผู้เจริญ ทรงนำสาวกทั้งหลายไปอย่างไร ? อนึ่ง อนุสาสนีของพระโคดมผู้เจริญ ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก มีส่วนคือการจำแนกอย่างไร ?"

อัคคิเวสสนะ ! เราย่อมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างนี้, อนึ่ง อนุสาสนีของเรา ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย, ส่วนมากมีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้, ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ! รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง. ภิกษุทั้งหลาย ! รูปไม่ใช่ตัวตน เวทนาไม่ใช่ตัวตน สัญญาไม่ใช่ตัวตน สังขารไม่ใช่ตัวตน วิญญาณไม่ใช่ตัวตน. สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง; ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน." ดังนี้

อัคคิเวสสนะ ! เราย่อมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างนี้, อนึ่ง อนุสาสนีของเรา ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย, ส่วนมากมีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้, ดังนี้

(บาลี จูฬสัจจกสูตร มู.ม. ๑๒/๔๒๖/๓๙๖, ตรัสแก่สัจจกนิครนถบุตร ที่กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี) พุทธพจน์

ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นไตรลักษณ์

ภิกษุทั้งหลาย ! **รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา, สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นนั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่เรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา:** เธอทั้งหลายพึงเห็นข้อนั้นด้วยปัญญาโดยชอบ ตรงตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ด้วยประการดังนี้. (ในกรณีแห่ง **เวทนา สัญญา สังขาร** และ**วิญญาณ** ก็ตรัสอย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูป ทุกประการ).

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเห็นข้อนั้น ด้วยปัญญาโดยชอบตรงตามที่เป็นจริงอย่างนี้, ปุพพันตานุทิฏฐิ* ทั้งหลาย ย่อมไม่มี; เมื่อปุพพันตานุทิฏฐิไม่มี, อปรันตานุทิฏฐิ ** ทั้งหลาย ย่อมไม่มี; เมื่ออปรันตานุทิฏฐิไม่มี, ความยึดมั่นลูบคลำอย่างแรงกล้าย่อมไม่มี; เมื่อความยึดมั่นลูบคลำอย่างแรงกล้าไม่มี, จิตย่อมจางคลายกำหนัดในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ; ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่น.

เพราะจิตหลุดพ้นแล้ว จิตจึงดำรงอยู่ ;
เพราะเป็นจิตที่ดำรงอยู่ จิตจึงยินดีร่าเริงด้วยดี ;
เพราะเป็นจิตที่ยินดีร่าเริงด้วยดี จิตจึงไม่หวาดสะดุ้ง ;
เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง ย่อมปรินิพพานเฉพาะตน นั่นเทียว.

เธอนั้นย่อมรู้ชัดว่า **"ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้สำเร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก"** ดังนี้.

(- ขนฺธ. สํ. ๑๗/๕๗/๙๓.) พุทธพจน์

*ความเห็นที่ปรารภขันธ์ในเบื้องต้น หรือความเห็นที่เป็นไปในส่วนของอดีต

**ความเห็นที่ปรารภขันธ์ในเบื้องปลาย หรือความเห็นที่เป็นไปในส่วนของอนาคต

ผู้ไม่เข้าไปหา ย่อมหลุดพ้น

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้เข้าไปหา เป็นผู้ไม่หลุดพ้น; ผู้ไม่เข้าไปหา เป็นผู้หลุดพ้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! **วิญญาณซึ่งเข้าถือเอารูปตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย, มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้;** ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่ง**เข้าถือเอาเวทนาตั้งอยู่** ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้; ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่ง**เข้าถือเอาสัญญาตั้งอยู่** ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้; ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่ง**เข้าถือเอาสังขารตั้งอยู่** ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

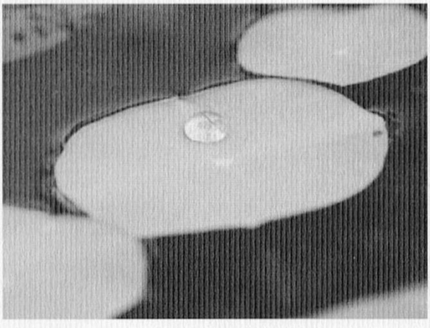
ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า "เราจักบัญญัติซึ่งการมา การไป การจุติ การอุบัติ ความเจริญ ความงอกงาม และความไพบูลย์ของวิญญาณ โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา เว้นจากสัญญา และเว้นจากสังขาร" ดังนี้นั้น, นี่ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ถ้าราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นสิ่งที่ภิกษุละได้แล้ว;**

เพราะละราคะได้ อารมณ์สำหรับวิญญาณก็ขาดลง
ที่ตั้งของวิญญาณก็ไม่มี. วิญญาณอันไม่มีที่ตั้งนั้นก็ไม่งอกงาม
หลุดพ้นไปเพราะไม่ถูกปรุงแต่ง; เพราะหลุดพ้นไปก็ตั้งมั่น;
เพราะตั้งมั่นก็ยินดีในตนเอง; เพราะยินดีในตนเองก็ไม่หวั่นไหว;
เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน.

ย่อมรู้ชัดว่า "ชาตินี้สิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีอีก" ดังนี้.

(- ขนฺธ. สํ. ๑๗/๖๖/๑๐๕.) พุทธพจน์

มนุษย์เป็นอันมาก ได้ยึดถือเอาที่พึ่งผิด ๆ

มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ถูกความกลัวคุกคามเอาแล้ว ย่อมถือเอาภูเขาบ้าง ป่าไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์บ้าง สวนศักดิ์สิทธิ์บ้าง รุกขเจดีย์บ้าง ว่าเป็นที่พึ่งของตนๆ: นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันทำความเกษมให้ได้เลย, นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุด; ผู้ใดถือเอาสิ่งนั้นๆ เป็นที่พึ่งแล้ว ย่อมไม่หลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวงได้

ส่วนผู้ใดที่ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งแล้วเห็นอริยสัจทั้งสี่ด้วยปัญญาอันถูกต้อง คือ เห็นทุกข์, เห็นเหตุเป็นเครื่องให้เกิดขึ้นของทุกข์, เห็นความก้าวล่วงเสียได้ซึ่งทุกข์, และเห็นมรรคประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ ซึ่งเป็นเครื่องให้ถึงความเข้าไปสงบรำงับแห่งทุกข์: **นั่นแหละคือที่พึ่งอันเกษม, นั่นคือที่พึ่งอันสูงสุด; ผู้ใดถือเอาที่พึ่งนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวง ได้แท้.**

(- ธ. ขุ. ๒๕/๔๐/๒๔.) พุทธพจน์

ตรัสว่าจงเจริญสมาธิ จักรู้อริยสัจตามเป็นจริง

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญสมาธิเถิด. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้ได้ตามเป็นจริง. รู้ได้ตามเป็นจริงซึ่งอะไรเล่า ? รู้ได้ตามเป็นจริงซึ่งความจริงอันประเสริฐว่า "นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์;" ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! **พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญสมาธิเถิด.** ภิกษุทั้งหลาย ! **ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้ได้ตามเป็นจริง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริง**ว่า "นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดแห่งทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์;" ดังนี้เถิด.

(- มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๒๐/๑๖๕๔.) พุทธพจน์

ทรงมีหลักเกณฑ์การฝึกตามลำดับ (อย่างย่อ)

ดูก่อนพราหมณ์ ! ในธรรมวินัยนี้ เราสามารถบัญญัติกฎเกณฑ์แห่งการศึกษาตามลำดับ การกระทำตามลำดับ และการปฏิบัติตามลำดับได้เหมือนกัน.

พราหมณ์ ! เปรียบเหมือนผู้ชำนาญการฝึกม้า ได้ม้าชนิดที่อาจฝึกได้มาแล้ว ในขั้นแรกย่อมฝึกให้รู้จักการรับสวมบังเหียนก่อน แล้วจึงค่อยฝึกอย่างอื่นๆให้ยิ่งขึ้นไป ฉันใด; พราหมณ์เอย ! ตถาคตครั้นได้บุรุษที่พอฝึกได้มาแล้ว ในขั้นแรกย่อมแนะนำอย่างนี้ก่อนว่า "มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงเป็นผู้มีศีล**สำรวมด้วยดีในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปรกติเห็นเป็นภัยแม้ในโทษที่เล็กน้อย จงสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด" ดังนี้.

พราหมณ์ ! ในกาลใดภิกษุนั้นเป็นผู้มีศีล (เช่นที่กล่าวแล้ว) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งไปกว่า "มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงเป็นผู้สำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย**: ได้เห็นรูปด้วยตาแล้ว จักไม่ถือเอาโดยนิมิต(คือรวบถือทั้งหมด ว่างามหรือไม่งามแล้วแต่กรณี) จักไม่ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ (คือแยกถือเอาแต่บางส่วนว่าส่วนใดงามหรือไม่งามแล้วแต่กรณี), บาปอกุศลกล่าวคืออภิชฌาและโทมนัส มักไหลไปตามอารมณ์เพราะการไม่สำรวมจักขุอินทรีย์ใดเป็นเหตุ เราจักสำรวมอินทรีย์นั้นไว้ เป็นผู้รักษาสำรวมจักขุอินทรีย์," ดังนี้. (ในกรณี โสตินทรีย์คือหู ฆานินทรีย์คือจมูก ชิวหาอินทรีย์คือลิ้น กายินทรีย์คือกาย และมนินทรีย์คือใจ ก็มีข้อความนัยเดียวกัน)

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุนั้นเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า "มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ** จงพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงฉัน ไม่ฉันเพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อประดับตกแต่ง, แต่ฉันเพียงเพื่อให้กายนี้ตั้งอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อป้องกันความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์, โดยคิดเราจักกำจัดเวทนาเก่า(คือหิว)เสีย แล้วไม่ทำเวทนาใหม่(คืออิ่มจนอึดอัด)ให้เกิดขึ้น. ความที่อายุดำเนินไปได้ ความไม่มีโทษเพราะอาหาร และความอยู่ผาสุกสำราญจักมีแก่เรา" ดังนี้.

พราหมณ์ ! ในกาลใดภิกษุนั้นเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า "มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงประกอบความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตื่น** (ไม่หลับ ไม่ง่วง ไม่มึนชา). จงชำระจิตใจให้หมดจดสิ้นเชิงจากอาวรณิยธรรมทั้งหลาย ด้วยการเดิน การนั่ง ตลอดวันยันค่ำไปจนสิ้นยามแรกแห่งราตรี. ครั้นยามกลางแห่งราตรี สำเร็จการนอนอย่างราชสีห์(คือตะแคงขวา เท้าเหลื่อมเท้า) มีสติสัมปชัญญะในการลุกขึ้น. ครั้นถึงยามท้ายราตรีลุกขึ้นแล้ว ชำระจิตใจให้หมดจดจากอาวรณิยธรรมด้วยการเดินการนั่ง อีกต่อไป" ดังนี้.

พราหมณ์ ! ในกาลใดภิกษุนั้นเป็นผู้ประกอบความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตื่น (เช่นที่กล่าวนั้น)ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า "มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ** รู้ตัวรอบคอบในการก้าวไปข้างหน้า การ

ถอยกลับไปข้างหลัง, การแลดู การเหลียวดู, การคู้ การเหยียด, การทรงสังฆาฏิบาตรจีวร, การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม, การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ, การไป การหยุด, การนั่ง การนอน, การหลับ การตื่น, การพูด การนิ่ง" ดังนี้.

พราหมณ์ ! ในกาลใดภิกษุนั้นเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ (เช่นที่กล่าวนั้น)ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า "มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงเสพเสนาสนะอันสงัด** คือป่าละเมาะ โคนต้นไม้ ภูเขา ซอกห้วย ท้องถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง (อย่างใดอย่างหนึ่ง). ในกาลเป็นปัจฉาภัตต์ กลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงดำรงสติเฉพาะหน้า, **ละ อภิชฌาในโลก** มีจิตปราศจากอภิชฌา คอยชำระจิตจากอภิชฌา; **ละ พยาบาท** มีจิตปราศจากพยาบาท เป็นผู้กรุณามีจิตหวังความเกื้อกูลในสัตว์ทั้งหลาย คอยชำระจิตจากพยาบาท; **ละ ถีนะมิทธะ** มุ่งอยู่แต่ความสว่างในใจ มีจิตปราศจากถีนะมิทธะ มีสติสัมปชัญญะรู้สึกตัว คอยชำระจิตจากถีนะมิทธะ; **ละ อุทธัจจะกุกกุจจะ** ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน คอยชำระจิตจากอุทธัจจะกุกกุจจะ; **ละ วิจิกิจฉา** ข้ามล่วงวิจิกิจฉาเสียได้ ไม่ต้องกล่าวว่า 'นี่อะไร นี่อย่างไร' ในกุศลธรรมทั้งหลาย(เพราะความสงสัย) คอยชำระจิตจากวิจิกิจฉา" ดังนี้.

ภิกษุนั้นครั้นละนิวรณ์ห้าประการ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองจิต ทำปัญญาให้ถอยจากกำลังเหล่านี้ จึง**บรรลุฌานที่ ๑** มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่; เพราะสงบวิตก

วิจารเสียได้ จึง**บรรลุฌานที่ ๒** เป็นเครื่องผ่องในภายใน เป็นที่เกิดสมาธิแห่งใจไม่มีวิตกวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่; เพราะความจางแห่งปีติ ย่อมอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย **บรรลุฌานที่ ๓** อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้ากล่าวว่าผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข; และเพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน จึงได้**บรรลุฌานที่ ๔** อันไม่ทุกข์ไม่สุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่.

พราหมณ์เอย ! **ภิกษุเหล่าใดที่ยังเป็นเสขะ**(คือยังต้องทำต่อไป) ยังไม่บรรลุอรหัตตมรรค ยังปรารถนานิพพานอันเป็นที่เกษมจากโยคะไม่มีอื่นยิ่งไปกว่าอยู่, **คำสอนที่กล่าวมานี้แหละเป็นคำสอนสำหรับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น. ส่วนภิกษุเหล่าใดเป็นอรหันต์สิ้นอาสวะแล้ว** จบพรหมจรรย์แล้ว, **ธรรมทั้งหลาย (ในคำสอน)เหล่านี้ เป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบันและเพื่อสติสัมปชัญญะแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ด้วย.**

(บาลี คณกโมคคัลลานสูตร อุปริ. ม. ๑๔/๘๒/๙๔, ตรัสแก่พราหมณ์ พุทธพจน์ชื่อคณกโมคคัลลานะที่ บุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี.)

ทรงเป็นพี่เลี้ยงให้แก่สาวก ชั่วระยะจำเป็น

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนเด็กที่ยังอ่อน ยังได้แต่นอนหงาย เมื่อพี่เลี้ยงเผลอ ได้คว้าชิ้นไม้หรือกระเบื้องกลืนเข้าไป พี่เลี้ยงเห็นแล้วก็จะพยายามหาวิธีเอาออกโดยเร็ว. เมื่อเอาออกไม่ได้โดยง่าย ก็ประคองศีรษะเด็กด้วยมือซ้าย งอนิ้วมือขวาล้วงลงไปเกี่ยวขึ้นมา แม้จะถึงโลหิตออกก็ต้องทำ, ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ? เพราะเหตุว่าแม้เด็กนั้นจะได้รับความเจ็บปวดก็จริง แต่พี่เลี้ยงที่หวังความปลอดภัยแก่เด็ก หวังจะช่วยเหลือเด็ก มีความเอ็นดูเด็ก ก็ต้องทำเช่นนั้น เพราะความเอ็นดูนั้นเอง. ครั้นเด็กเติบโตขึ้น มีความรู้เดียงสาพอควรแล้ว พี่เลี้ยงก็ปล่อยมือไม่จ้ำจี้จ้ำไชในเด็กนั้นเกินไป ด้วยคิดว่าบัดนี้เด็กคุ้มครองตัวเองได้แล้ว ไม่อาจจะไร้เดียงสาอีกแล้ว ดังนี้, ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้ก็เช่นกัน: **ตราบใดที่ภิกษุยังมิได้ทำกิจในกุศลธรรมทั้งหลาย** อันตนจะต้องทำด้วยศรัทธา ด้วยหิริ ด้วยโอตตัปปะ ด้วยวิริยะ และด้วยปัญญา, **ตราบนั้นเรายังจะต้องตามคุ้มครองภิกษุนั้น. แต่เมื่อใดภิกษุนั้นได้ทำกิจในกุศลธรรมทั้งหลาย** อันตนจะต้องทำด้วยศรัทธา ด้วยหิริ ด้วยโอตตัปปะ ด้วยวิริยะ ด้วยปัญญา สำเร็จแล้ว **เราก็หมดห่วงในภิกษุนั้น** โดยคิดว่าบัดนี้ ภิกษุนี้คุ้มครองตนเองได้แล้ว ไม่อาจจะประพฤติหละหลวมอีกต่อไปแล้ว, ดังนี้.

(บาลี ปญฺจก. อํ. ๒๒/๖/๗, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.) พุทธพจน์

ทรงฆ่าผู้ที่ไม่รับการฝึก

นี่แน่ เกสิ ! ท่านเป็นคนเชี่ยวชาญการฝึกม้า มีชื่อดัง เราอยากทราบว่าท่านฝึกม้าของท่านอย่างไรกัน ?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ย่อมฝึกม้าชนิดที่พอฝึกได้ ด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง, ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง, ด้วยวิธีทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันบ้าง, (แล้วแต่ว่าม้านั้นเป็นม้าที่มีนิสัยเช่นไร)

เกสิ ! ถ้าม้าของท่านไม่รับการฝึก ทั้งด้วยวิธีละมุนละไม ทั้งด้วยวิธีที่รุนแรง และทั้งด้วยวิธีที่ละมุนละไมและรุนแรงรวมกันเล่า ท่านทำอย่างไรกับม้านั้น ?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ย่อมฆ่าม้านั้นเสีย เพื่อมิให้เสียชื่อเสียงแก่สกุลแห่งอาจารย์ของข้า พระเจ้าข้า. ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าเล่า ย่อมเป็นสารถี ฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีใครยิ่งไปกว่า, พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงฝึกบุรุษที่ควรฝึกด้วยวิธีอย่างไรพระเจ้าข้า ?"

เกสิ ! เราย่อมฝึกบุรุษที่ควรฝึก ด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันบ้างเหมือนกัน.

เกสิ ! ในสามวิธีนั้น **วิธีฝึกที่ละมุนละไม คือเราพร่ำสอนเขาว่ากายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของกายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,** วจีสุจริตเป็นอย่างนี้ๆ ผลของวจีสุจริตเป็นอย่างนี้ๆ, มโนสุจริตเป็นอย่างนี้ๆ ผลของมโนสุจริตเป็นอย่างนี้ๆ, เทวดาเป็นอย่างนี้ๆ, มนุษย์เป็นอย่างนี้ๆ ดังนี้.

เกสิ ! ในสามวิธีนั้น **วิธีฝึกที่รุนแรง คือเราพร่ำบอกเขาว่า กายทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของกายทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,** วจีทุจริตเป็นอย่างนี้ๆ ผลของวจีทุจริตเป็นอย่างนี้ๆ, มโนทุจริตเป็นอย่างนี้ๆ ผลของมโนทุจริตเป็นอย่างนี้ๆ, นรกเป็นอย่างนี้ๆ, กำเนิดเดรัจฉานเป็นอย่างนี้ๆ, เปรตวิสัยเป็นอย่างนี้ๆ.

เกสิ ! ในสามวิธีนั้น **วิธีฝึกทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันนั้น คือเราพร่ำบอกพร่ำสอนเขาว่า กายสุจริต-ผลของกายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ, กายทุจริต-ผลของกายทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ;** วจีสุจริต-ผลของวจีสุจริตเป็นอย่างนี้ๆ วจีทุจริต-ผลของวจีทุจริตเป็นอย่างนี้ๆ; มโนสุจริต-ผลของมโนสุจริตเป็นอย่างนี้ๆ มโนทุจริต-ผลของมโนทุจริตเป็นอย่างนี้ๆ; เทวดาเป็นอย่างนี้ๆ, มนุษย์เป็นอย่างนี้ๆ, นรกเป็นอย่างนี้ๆ, กำเนิดเดรัจฉานเป็นอย่างนี้ๆ, เปรตวิสัยเป็นอย่างนี้ๆ.

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าบุรุษที่ควรฝึกนั้นไม่รับการฝึกทั้งโดยวิธีละมุนละไม ทั้งโดยวิธีที่รุนแรง และทั้งโดยวิธีที่ละมุนละไมแลรุนแรงรวมกันเล่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงทำอย่างไร ?"

เกสิ ! ถ้าบุรุษที่ควรฝึก ไม่ยอมรับการฝึกโดยวิธีทั้งสามแล้ว เราก็ฆ่าเขาเสีย.

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็ปาณาติบาต ย่อมไม่สมควรแก่พระผู้มีพระภาคมิใช่หรือ ? แล้วพระผู้มีพระภาคก็ยังตรัสว่า เกสิ ! เราก็ฆ่าเขาเสีย ?"

เกสิเอย ! ปาณาติบาตย่อมไม่สมควรแก่เราจริง แต่ว่าเมื่อบุรุษที่ควรฝึกไม่ยอมรับการฝึกโดยวิธีทั้งสามแล้ว ตถาคตก็ไม่ถือว่าคนคนนั้น เป็นคนที่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไป; ถึงแม้เพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน ซึ่งเป็นผู้รู้ก็จะไม่ถือว่าคนคนนั้นเป็นคนที่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไปด้วย. เกสิ ! **นี่แหละคือวิธีฆ่าอย่างดีในวินัยของพระอริยเจ้า, ได้แก่การที่ตถาคตและเพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน พากันถือว่า บุรุษนี้เป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไป ดังนี้.**

(บาลี เกสีวรรค จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๕๐/๑๑๑, พุทธพจน์ตรัสแก่คนฝึกม้าชื่อเกสีผู้เชี่ยวชาญ.)

ตถาคตเป็นแต่ผู้บอกทางเท่านั้น

"ก็สาวกของพระโคดมผู้เจริญ เมื่อพระโคดมได้กล่าวสอน พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ ทุกๆองค์ได้บรรลุนิพพานเป็นผลสำเร็จถึงที่สุดอย่างยิ่ง หรือว่าบางองค์ไม่ได้บรรลุ ?" พราหมณ์คณกโมคคัลลานะ ทูลถาม.

พราหมณ์ ! สาวกของเราแม้เรากล่าวสอน พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ น้อยพวกที่ได้บรรลุนิพพานอันเป็นผลสำเร็จถึงที่สุดยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

"พระโคดมผู้เจริญ ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็นปัจจัย, ที่พระนิพพานก็ยังตั้งอยู่, หนทางเป็นที่ยังสัตว์ให้ถึงนิพพานก็ยังตั้งอยู่, พระโคดมผู้ชักชวน (เพื่อการดำเนินไป) ก็ยังตั้งอยู่, ทำไมน้อยพวกที่บรรลุ และบางพวกไม่บรรลุ ?"

พราหมณ์ ! เราจักย้อนถามท่านในเรื่องนี้ ท่านจงตอบตามควร ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในหนทางไปสู่เมืองราชคฤห์ มิใช่หรือ, มีบุรุษผู้จะไปเมืองราชคฤห์ เข้ามาหาและกล่าวกับท่านว่า "ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าปรารถนาจะไปเมืองราชคฤห์ ขอท่านจงบอกทางไปเมืองราชคฤห์ แก่ข้าพเจ้าเถิด" ท่านก็จะกล่าวกะบุรุษนั้นว่า "มาซิท่าน, ทางนี้ไปเมืองราชคฤห์ ไปได้ครู่หนึ่งจักพบบ้านชื่อโน้น แล้วจักเห็นนิคมชื่อโน้น จักเห็นสวนและป่าน่าสนุก จักเห็นภูมิภาค

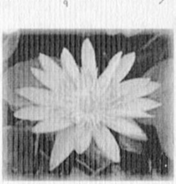
อันน่าสนุก สระโบกขรณีน่าสนุก ของเมืองราชคฤห์" ดังนี้. บุรุษนั้น อันท่านพร่ำบอกพร่ำชี้ให้อย่างนี้ ก็ยังถือเอาทางผิด กลับหลังตรงข้ามไป, ส่วนบุรุษอีกคนหนึ่ง (อันท่านพร่ำบอกพร่ำชี้อย่างเดียวกัน) ไปถึงเมืองราชคฤห์ได้โดยสวัสดี.

พราหมณ์ ! อะไรเล่าเป็นเหตุ, อะไรเล่าเป็นปัจจัย ที่เมืองราชคฤห์ก็ยังตั้งอยู่, หนทางสำหรับไปเมืองราชคฤห์ ก็ยังตั้งอยู่, ท่านผู้ชี้บอกก็ยังตั้งอยู่, แต่ทำไมบุรุษผู้หนึ่งกลับหลังไปผิดทาง, ส่วนบุรุษผู้หนึ่งไปถึงเมืองราชคฤห์โดยสวัสดี ?

"พระโคดมผู้เจริญ ! ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าจักทำอย่างไรเล่า, เพราะข้าพเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทางเท่านั้น".

พราหมณ์ ! ฉันใดก็ฉันนั้น, ที่พระนิพพานก็ยังตั้งอยู่ ทางเป็นเครื่องถึงพระนิพพานก็ยังตั้งอยู่ เราผู้ชักชวนก็ยังตั้งอยู่ แต่สาวก, แม้เรากล่าวสอนพร่ำอย่างนี้ น้อยพวกได้บรรลุนิพพานอันเป็นผลสำเร็จถึงที่สุดยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ. พราหมณ์ ! ในเรื่องนี้เราจักทำอย่างไรได้เล่า, เพราะ**เราเป็นแต่ผู้บอกทางเท่านั้น.**

(บาลี คณกโมคคัลลานสูตร อุปริ. ม. ๑๔/๘๕/๑๐๑, ตรัสแก่พราหมณ์ พุทธพจน์ชื่อคณกโมคคัลลานะ ที่บุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี.)

ท่อนไม้ที่ลอยออกไปได้ถึงทะเล

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอได้เห็นท่อนไม้ใหญ่นั้น ซึ่งลอยมาโดยกระแสแม่น้ำคงคา หรือไม่ ?

"ได้เห็นแล้ว พระเจ้าข้า" ภิกษุทั้งหลายกราบทูล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าท่อนไม้นั้นจะไม่เข้าไปติดเสียที่ ฝั่งในหรือฝั่งนอก, ไม่จมเสียในกลางน้ำ, ไม่ขึ้นไปติดแห้งอยู่บนบก, ไม่ถูกมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกอมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกเกลียวน้ำวนวนไว้, ไม่ผุเสียเองในภายในไซร้, **ท่อนไม้เช่นที่กล่าวนี้ จักลอยไหลพุ่งไปสู่ทะเล เพราะเหตุว่า ลำแม่น้ำคงคาโน้มน้อม ลุ่มลาดเอียงเทไปสู่ทะเล.** ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พวกเธอทั้งหลายก็ฉันนั้น: ถ้าพวกเธอไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งใน, ไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งนอก, ไม่จมเสียในท่ามกลาง, ไม่ติดแห้งอยู่บนบก, ไม่ถูกมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกอมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกเกลียวน้ำวนวนไว้, ไม่เน่าเสียเองในภายในไซร้, **พวกเธอก็จะเลื่อนไหลไปสู่นิพพาน เพราะเหตุว่า สัมมาทิฐิมีธรรมดาที่โน้มน้อม ลุ่มลาด เอียงเทไปสู่นิพพาน.**

ครั้นสิ้นกระแสพระดำรัสแล้ว, ภิกษุรูปหนึ่ง ได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! อะไรเล่าเป็นฝั่งใน หรือฝั่งนอก ? อะไรชื่อว่าจมในท่ามกลาง ? อะไรชื่อว่าขึ้นไปติดแห้งอยู่บนบก ? อะไรที่ถูกมนุษย์จับไว้ ? อะไรที่ถูกอมนุษย์จับไว้ ? อะไรชื่อว่าถูกเกลียวน้ำวนวนไว้ ? อะไรชื่อว่าเน่าเสียเองในภายใน ?

ภิกษุทั้งหลาย ! คำว่า **"ฝั่งใน"** เป็นชื่อของ **อายตนะภายใน ๖.** คำว่า **"ฝั่งนอก"** เป็นชื่อของ **อายตนะภายนอก ๖.** คำว่า **"จมเสียในท่ามกลาง"** เป็นชื่อของ **นันทิราคะ** (ความกำหนัดด้วยความเพลิน). คำว่า **"ขึ้นไปติดแห้งอยู่บนบก"** เป็นชื่อของ **อัสมิมานะ** (ความสำคัญว่าเราเป็น). คำว่า **"ถูกมนุษย์จับไว้"** ได้แก่**ภิกษุในกรณีนี้เป็นผู้ระคนด้วยพวกคฤหัสถ์** เพลิดเพลินด้วยกัน, โศกเศร้าด้วยกัน, มีสุขเมื่อคฤหัสถ์เหล่านั้นมีสุข, เป็นทุกข์เมื่อคฤหัสถ์เหล่านั้นเป็นทุกข์, ประกอบการงานในกิจการที่บังเกิดขึ้นแก่คฤหัสถ์เหล่านั้นด้วยตน, ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ถูกมนุษย์จับไว้. คำว่า **"ถูกอมนุษย์จับไว้"** ได้แก่ **ภิกษุบางรูปในกรณีนี้ประพฤติพรหมจรรย์ โดยตั้งความปรารถนาเทพนิกายชั้นใดชั้นหนึ่ง** ว่า "ด้วยศีลนี้ หรือวัตรนี้ หรือว่าด้วยตบะนี้ เราจักได้เป็นเทวดาผู้มีศักดาใหญ่ หรือเป็นเทวดาผู้มีศักดาน้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง" ดังนี้, ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ถูกอมนุษย์จับไว้. คำว่า **"ถูกเกลียวน้ำวนวนไว้"** เป็นชื่อของ**กามคุณ ๕.** **"ภิกษุเป็นผู้เน่าเสียเองในภายใน"** คืออย่างไรเล่า ? คือ **ภิกษุบางรูปในกรณีนี้เป็นคนทุศีล** มีความเป็นอยู่ลามกไม่สะอาด มีความประพฤติชนิดที่ตนเองนึกแล้ว ก็กินแหนงตัวเอง มีการกระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่สมณะก็ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่คนประพฤติพรหมจรรย์ ก็ปฏิญญาว่าเป็นคนประพฤติพรหมจรรย์ เป็นคนเน่าใน เปียกแฉะ มีสัญชาติหมักหมม เหมือนบ่อที่เทขยะมูลฝอย. ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้เน่าเสียเองในภายในแล.

(บาลี พระพุทธภาษิต สฬา. สํ. ๑๘/๒๒๓/๓๒๒, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย พุทธพจน์ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา.)

กระดองของบรรพชิต

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาก่อน: เต่าตัวหนึ่งเที่ยวหากินตามริมธารในตอนเย็น, สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง ก็เที่ยวหากินตามริมธารในตอนเย็นเช่นเดียวกัน, เต่าตัวนั้นได้เห็นสุนัขจิ้งจอกซึ่งเที่ยวหากิน(เดินเข้ามา)แต่ไกล, ครั้นแล้วจึงหดอวัยวะทั้งหลายมีศีรษะเป็นที่ห้า เข้าในกระดองของตนเสีย เป็นผู้ขวนขวายน้อยนิ่งอยู่. แม้สุนัขจิ้งจอกก็ได้เห็นเต่าตัวที่เที่ยวหากินนั้นแต่ไกลเหมือนกัน, ครั้นแล้วจึงเดินตรงเข้าไปที่เต่า คอยช่องอยู่ว่า "เมื่อไรหนอเต่าจักโผล่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งออก ในบรรดาอวัยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้า แล้วจักกัดอวัยวะส่วนนั้น คร่าเอาออกมากินเสีย" ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! **ตลอดเวลาที่เต่าไม่โผล่อวัยวะออกมา สุนัขจิ้งจอกก็ไม่ได้โอกาส ต้องหลีกไปเอง ;**

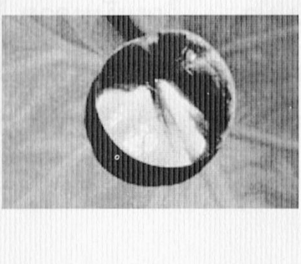
ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น: มารผู้ใจบาป ก็คอยช่องต่อพวกเธอทั้งหลายติดต่อไม่ขาดระยะอยู่เหมือนกันว่า "ถ้าอย่างไรเราคงได้ช่อง ไม่ทางตา ก็ทางหูหรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ", ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ **พวกเธอทั้งหลาย จงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่เถิด;** ได้เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก, ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น, ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย, หรือได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว จงอย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการรวบถือทั้งหมด, อย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการแยกถือ

เป็นส่วนๆเลย; สิ่งที่เป็นอกุศลลามก คือ อภิชฌาและโทมนัส จะพึงไหลไปตามบุคคลผู้ไม่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์ใดเป็นเหตุ, พวกเธอทั้งหลายจงปฏิบัติเพื่อการปิดกั้นอินทรีย์นั้นไว้, พวกเธอทั้งหลายจงรักษาและถึงความสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดพวกเธอทั้งหลาย จักเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่; ในการนั้นมารผู้ใจบาป จักไม่ได้ช่องแม้จากพวกเธอทั้งหลาย และจักต้องหลีกไปเอง, เหมือนสุนัขจิ้งจอกไม่ได้ช่องจากเต่าก็หลีกไปเอง ฉะนั้น.

"เต่าหดอวัยวะไว้ในกระดอง ฉันใด,
ภิกษุพึงตั้งมโนวิตก (ความตริตรึกทางใจ) ไว้ในกระดอง
กล่าวคือ อารมณ์แห่งกัมมัฏฐาน ฉันนั้น.
เป็นผู้ที่ตัณหาและทิฏฐิไม่อิงอาศัยได้,
ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, ไม่กล่าวร้ายต่อใครทั้งหมด,
เป็นผู้ดับสนิทแล้ว" ดังนี้ แล.

(บาลี พระพุทธภาษิต สฬา. สํ. ๑๘/๒๒๒/๓๒๐, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.) พุทธพจน์

ผู้มีหลักเสาเขื่อน

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีสังวรนั้นเป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อเห็นรูปด้วยตา, ฟังเสียงด้วยหู, ดมกลิ่นด้วยจมูก, ลิ้มรสด้วยลิ้น, สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย, รู้ธรรมมารมณ์ด้วยใจ; ก็ไม่สยบอยู่ในอารมณ์ที่น่ารัก ไม่เคียดแค้นในอารมณ์อันไม่น่ารัก เป็นผู้ตั้งไว้ซึ่งกายคตาสติ มีจิตหาประมาณไม่ได้, ย่อมรู้ตามที่เป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับแห่งบาปอกุศลที่เกิดแล้ว แก่เขานั้นโดยสิ้นเชิง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์หกชนิด อันมีที่อยู่อาศัยต่างกัน มีที่เที่ยวหากินต่างกัน มาผูกรวมกันด้วยเชือกอันมั่นคง คือ เขาจับงูมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง, จับจระเข้, จับนก, จับสุนัขบ้าน, จับสุนัขจิ้งจอก, และจับลิงมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่งๆ ครั้นแล้วนำไปผูกไว้กับเสาเขื่อนหรือเสาหลักอีกต่อหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! ครั้งนั้นสัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีที่อาศัยและที่เที่ยวต่างๆกัน ก็ยื้อแย่งฉุดดึงกัน เพื่อจะไปสู่ที่อาศัยและที่เที่ยวของตนๆ: งูจะเข้าจอมปลวก, จระเข้จะลงน้ำ, นกจะบินขึ้นไปในอากาศ, สุนัขจะเข้าบ้าน, สุนัขจิ้งจอกจะไปป่าช้า, และลิงก็จะไปป่า. ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล ความเป็นไปภายในของสัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีแต่ความเมื่อยล้าแล้ว, ในกาลนั้น มันทั้งหลายก็จะพึงเข้าไปยืนเจ่า นั่งเจ่า นอนเจ่า อยู่ข้างเสาเขื่อนหรือเสาหลักนั้นเอง. ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุรูปใด ได้อบรมกระทำให้มากในกายคตาสติแล้ว ตาก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหารูปที่น่าพอใจ, รูปที่ไม่น่าพอใจก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง; หูก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหาเสียงที่น่าฟัง, เสียงที่ไม่น่าฟังก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง; จมูกก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหากลิ่นที่น่าสูดดม, กลิ่นที่ไม่น่าสูดดมก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง; กายก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหาสัมผัสที่ยั่วยวนใจ, สัมผัสที่ไม่ยั่วยวนใจก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง; และใจก็จะไม่ฉุดเอาภิกษุนั้นไปหาธรรมารมณ์ที่ถูกใจ, ธรรมารมณ์ที่ไม่ถูกใจก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง; ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีสังวร เป็นอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **คำว่า "เสาเขื่อน หรือเสาหลัก" นี้ เป็นคำเรียกแทนชื่อแห่งกายคตาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ว่า **"กายคตาสติของเราทั้งหลาย จักเป็นสิ่งที่เราอบรม กระทำให้มาก กระทำให้เป็นยานเครื่องนำไป กระทำให้เป็นของที่อาศัยได้ เพียรตั้งไว้เนือง ๆ เพียรเสริมสร้างโดยรอบคอบ เพียรปรารภสม่ำเสมอด้วยดี"** ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้ แล.

(บาลี พระพุทธภาษิต สฬา. สํ. ๑๘/๒๔๗/๓๕๙, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.) พุทธพจน์

วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้

ภิกษุทั้งหลาย ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ด้วยอำนาจแห่งการเจริญทำให้มากซึ่งสมาธิใด สมาธินั้นภิกษุย่อมจะได้โดยไม่หนักใจ ได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบากเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ด้วยอำนาจแห่งการเจริญทำให้มากซึ่งสมาธิไหนกันเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! **ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ด้วยอำนาจแห่งการเจริญทำให้มากซึ่งอานาปานสติสมาธิ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเจริญทำให้มากซึ่งอานาปานสติสมาธิอยู่อย่างไรเล่า ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ไปสู่ป่า หรือโคนไม้ หรือเรือนว่างก็ตาม แล้วนั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบ ตั้งกายตรงดำรงสติเฉพาะหน้า ภิกษุนั้นหายใจเข้าก็มีสติ หายใจออกก็มีสติ.

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว, เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว.

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น, เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า "**เราจักเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง** หายใจเข้าอยู่", ว่า "เราจักเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจออกอยู่".

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า "**เราจักเป็นผู้ทำกายสังขารให้สงบรำงับอยู่** หายใจเข้าอยู่", ว่า "เราจักเป็นผู้ทำกายสังขารให้สงบรำงับอยู่ หายใจออกอยู่".

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า "**เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งปีติ** หายใจเข้าอยู่", ว่า "เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งปีติ หายใจออกอยู่".

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า "**เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งสุข** หายใจเข้าอยู่", ว่า "เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งสุข หายใจออกอยู่".

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า "**เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิตสังขาร** หายใจเข้าอยู่", ว่า "เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิตสังขาร หายใจออกอยู่".

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า "**เราจักเป็นผู้ทำจิตสังขารให้สงบรำงับอยู่** หายใจเข้าอยู่", ว่า "เราจักเป็นผู้ทำจิตสังขารให้สงบรำงับอยู่ หายใจออกอยู่".

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า "**เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิต** หายใจเข้าอยู่", ว่า "เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิต หายใจออกอยู่".

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า “**เราจักเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่งอยู่** หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่งอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า “**เราจักเป็นผู้ดำรงจิตให้ตั้งมั่นอยู่** หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้ดำรงจิตให้ตั้งมั่นอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า “**เราจักเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่** หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า “**เราจักเป็นผู้มองเห็นความไม่เที่ยง** หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความไม่เที่ยง หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า “**เราจักเป็นผู้มองเห็นความจางคลาย** หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความจางคลาย หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า “**เราจักเป็นผู้มองเห็นความดับไม่เหลือ** หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความดับไม่เหลือ หายใจออกอยู่”.

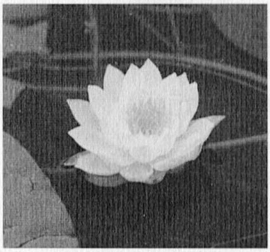
เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า “**เราจักเป็นผู้มองเห็นความสลัดคืน** หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความสลัดคืน หายใจออกอยู่”. ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเจริญทำให้มากซึ่งอานาปานสติสมาธิอยู่อย่างนี้แล ความหวั่นไหวโยกโคลงแห่งกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงแห่งจิตก็ตามย่อมมีขึ้นไม่ได้. ---- ฯลฯ ----

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้เราเองก็เหมือนกัน ในกาลก่อนแต่การตรัสรู้ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรม คืออานาปานสติสมาธินี้เป็นส่วนมาก. เมื่อเราอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้เป็นส่วนมาก กายก็ไม่ลำบาก ตาก็ไม่ลำบาก และจิตของเราก็หลุดพ้นจากอาสาวะ เพราะไม่มีอุปาทาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้** ถ้าภิกษุหวังว่า กายของเราก็อย่าลำบาก ตาของเราก็อย่าลำบาก และจิตของเราก็จงหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่มีอุปาทานเถิด ดังนี้แล้ว; **ภิกษุนั้นจงทำในใจ ซึ่งอานาปานสติสมาธินี้ ให้เป็นอย่างดี.**

(บาลี มหาวาร.สํ.๑๙/๓๙๙,๔๐๑/๑๓๒๔,๑๓๒๙,ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย **พุทธพจน์** ที่เชตวัน ปรารภพระมหากัปปินะเข้าสมาธินั่งนิ่งไม่ไหวติง จนเป็นปรกตินิสัย.)

วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากตลอดพรรษา และทรงสรรเสริญมาก

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าพวกปริพพาชกเดียรถีย์อื่น จะพึงถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า "ท่านผู้มีอายุ ! พระสมณโคดมทรงอยู่จำพรรษาส่วนมาก ด้วยวิหารธรรมไหนเล่า ?" ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อพวกเธอถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงตอบแก่พวกปริพพาชกเดียรถีย์อื่นเหล่านั้น อย่างนี้ว่า **"ท่านผู้มีอายุ ! พระผู้มีพระภาคทรงอยู่จำพรรษาส่วนมากด้วยวิหารธรรม คือ อานาปานสติสมาธิ แล"** ดังนี้.

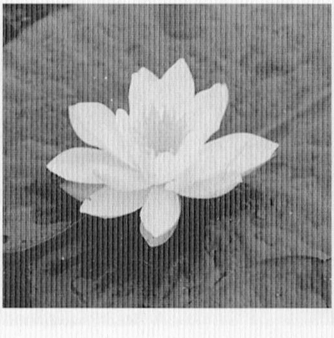
ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ เราเป็นผู้มีสติอยู่ หายใจเข้า, มีสติอยู่หายใจออก; เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้สึกตัวทั่วถึงว่า "เราหายใจเข้ายาว" ดังนี้, เมื่อหายใจออกยาวก็รู้สึกตัวทั่วถึงว่า "เราหายใจออกยาว" ดังนี้. (ทรงแสดงอานาปานสติจนครบ ดังมีใจความปรากฏใน "วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้" หน้าที่ 52)

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใครจะกล่าววิหารธรรมใดโดยชอบ ว่าเป็นอริยวิหารก็ดี พรหมวิหารก็ดี ตถาคตวิหารก็ดี, เขาพึงกล่าวโดยชอบซึ่งอานาปานสติสมาธินั้น ว่าเป็นอริยวิหาร พรหมวิหาร ตถาคตวิหาร.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ภิกษุทั้งหลายเหล่าใดยังเป็นเสขะ** มีวัตถุประสงค์แห่งใจอันยังไม่บรรลุแล้ว ปรารถนาอยู่ซึ่งโยคักเขมธรรมอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าอยู่; **อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเหล่านั้นเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ส่วนภิกษุทั้งหลายเหล่าใดเป็นอรหันต์ขีณาสพ** มีพรหมจรรย์อันอยู่จบแล้ว มีกิจควรทำอันกระทำแล้ว มีภาระหนักปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตามบรรลุแล้ว มีสัญโญชน์ในภพอันสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้ด้วยปัญญาโดยชอบ; **อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเหล่านั้นเจริญทำให้มากแล้ว ก็ยังเป็นไปเพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันด้วย เพื่อสติสัมปชัญญะอยู่ด้วย.**

(บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๑๒/๑๓๖๔, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย พุทธพจน์ ที่อิจฉานังคลไพรสณฑ์ ใกล้เมืองอิจฉานังคละ.)

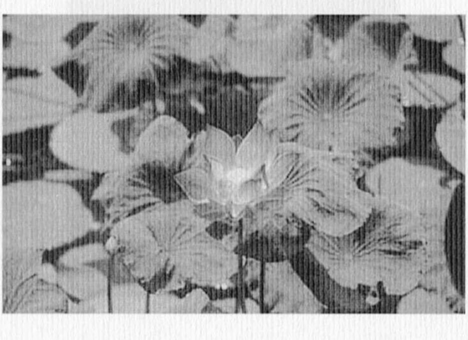

ผู้ไม่ประมาทในความตายแท้จริง

ภิกษุทั้งหลาย ! มรณสติ(ความระลึกถึงความตาย)อันบุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ หยั่งลงสู่นิพพาน มีนิพพานเป็นที่สุด. พวกเธอเจริญมรณสติอยู่บ้างหรือ ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลตอบ และพระผู้มีพระภาคได้ตรัสต่อไปว่า;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุพวกที่เจริญมรณสติอย่างนี้ว่า "โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงวันหนึ่งคืนหนึ่ง ฯ ดังนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้ เพียงชั่วเวลากลางวัน ฯ ดังนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันบิณฑบาตเสร็จมื้อหนึ่ง ฯ ดังนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียง ๔-๕ คำ เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด การปฏิบัติตามคำสั่งสอนควรทำให้มากแล้วหนอ" ดังนี้ก็ดี, ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่ายังเป็นผู้ประมาทอยู่ ยังเจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะช้าไป.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฝ่ายภิกษุพวกที่เจริญมรณสติ อย่างนี้ว่า "โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้ เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียงคำเดียว" ดังนี้ก็ดี, ว่า **"โอหนอ เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่หายใจเข้าแล้วหายใจออก หรือชั่วขณะหายใจออกแล้วหายใจเข้า. เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด, การปฏิบัติคำสอนควรทำให้มากแล้วหนอ"** ดังนี้ก็ดี; **ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่า เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว, เป็นผู้เจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ว่า "เราทั้งหลาย จักเป็นผู้ไม่ประมาทเป็นอยู่, จักเจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง"** ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้แล.

(บาลี พระพุทธภาษิต อฏฺฐก. อ°. ๒๓/๓๒๗/๑๘๐. ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย พุทธพจน์ ที่หมู่บ้านนาทิกะ.)

ทางรอดสำหรับภิกษุไข้

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุไข้ผู้มีกำลังน้อยรูปใด ไม่ละจากธรรมห้าอย่าง, เธอพึงหวังผลอันนี้ได้ คือเธอจักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงแล้วแลอยู่ต่อกาลไม่นานเลย, ธรรมห้าอย่างอะไรบ้างเล่า ? ห้าอย่างคือ:

(๑) เป็นผู้พิจารณาเห็นความไม่งามในกาย อยู่เป็นประจำ;

(๒) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมายความปฏิกูลในอาหาร อยู่เป็นประจำ;

(๓) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมายความไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวง อยู่เป็นประจำ;

(๔) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมายความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง อยู่เป็นประจำ;

(๕) และมีสติอันตนเข้าไปตั้งไว้ดีแล้วในกาย และเห็นการเกิดดับในภายใน.

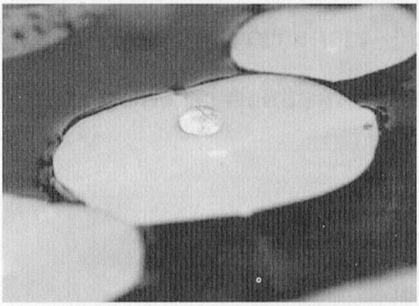
ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุไข้ผู้มีกำลังน้อยรูปใด ไม่ละจากธรรมห้าอย่างเหล่านี้, เธอพึงหวังผลอันนี้ได้ คือเธอจักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ต่อกาลไม่นานเลยแล.

(บาลี พระพุทธภาษิต ปญฺจก. อํ. ๒๒/๑๖๐/๑๒๑, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย พุทธพจน์ ที่กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ใกล้นครเวสาลี.

เมื่อ "เธอ" ไม่มี !

พาหิยะ ! เมื่อใดเธอเห็นรูปแล้ว สักว่าเห็น, ได้ฟังเสียงแล้ว สักว่าฟัง, ได้กลิ่นแล้ว ก็สักว่าดม, ได้ลิ้มรสแล้ว ก็สักว่าลิ้ม, ได้สัมผัสทางผิวกายแล้ว ก็สักว่าสัมผัส, ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ ก็สักว่าได้รู้แจ้งแล้ว; **เมื่อนั้น "เธอ" จักไม่มี**. เมื่อใด "เธอ" ไม่มี; เมื่อนั้นเธอก็ไม่ปรากฏในโลกนี้, ไม่ปรากฏในโลกอื่น, ไม่ปรากฏในระหว่างแห่งโลกทั้งสอง: **นั่นแหละ คือที่สุดแห่งทุกข์.**

(- อุ. ขุ. ๒๕/๘๓/๔๙.) พุทธพจน์

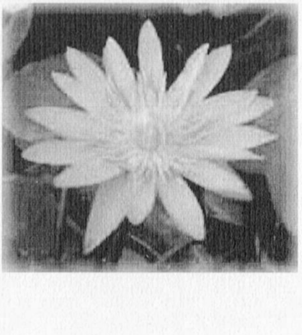

ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ

ปุณณะ ! รูปที่เห็นด้วยตาก็ดี, เสียงที่ฟังด้วยหูก็ดี, กลิ่นที่ดมด้วยจมูกก็ดี, รสที่ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี, โผฏฐัพพะที่สัมผัสด้วยกายก็ดี, ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งด้วยใจก็ดี อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ยวนตายวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย้อมใจมีอยู่; ภิกษุย่อมไม่เพลิดเพลิน ไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมกซึ่งอารมณ์มีรูปเป็นต้นนั้น. **เมื่อภิกษุไม่เพลิดเพลิน ไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมกซึ่งอารมณ์ มีรูปเป็นต้นนั้นอยู่, นันทิ(ความเพลิน) ย่อมดับไป.**

ปุณณะ ! เรากล่าวว่า“**ความดับไม่มีเหลือของทุกข์มีได้ เพราะความดับไม่เหลือของความเพลิน**” ดังนี้แล.

(– อุปริ. ม. ๑๔/๔๘๒/๗๕๖.) พุทธพจน์

อาการดับแห่งตัณหาในนามแห่งนันทิ

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้นเห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมไม่กำหนัดยินดีในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก; ย่อมไม่ขัดเคืองในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง; เป็นผู้อยู่ด้วยสติเป็นไปในกาย อันตนเข้าไปตั้งไว้แล้ว มีจิตหาประมาณมิได้ด้วย; ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นธรรมที่ดับโดยไม่เหลือแห่งธรรม อันเป็นบาปอกุศลทั้งหลายด้วย. ภิกษุนั้นเป็นผู้ละเสียได้แล้วซึ่งความยินดี และความยินร้ายอย่างนี้แล้วเสวยเวทนาใดๆ อันเป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม ไม่เป็นทุกข์ไม่เป็นสุขก็ตาม ย่อมไม่เพลิดเพลินไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ในเวทนานั้นๆ.

เมื่อภิกษุนั้นไม่เพลิดเพลินไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ในเวทนานั้นๆ; นันทิ(ความเพลิน)ในเวทนาทั้งหลายเหล่านั้นย่อมดับไป. เพราะความดับแห่งนันทิของภิกษุนั้น จึงมีความดับแห่งอุปาทาน; เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ; เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ; เพราะมีความดับแห่งชาติ ชรา มรณะ โสกะปริเทวะทุกขโทมนัสอุปายาสทั้งหลายจึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้ (ในกรณีแห่ง**การได้ยินเสียงด้วยหู รู้สึกกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องสัมผัสทางผิวหนังด้วยผิวกาย และรู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ** ก็ได้ตรัสไว้ทำนองเดียวกัน).

ภิกษุทั้งหลาย ! **เธอจงทรงธรรมะนี้ไว้ ในฐานะที่เป็นธรรม ทำความหลุดพ้นเพราะความสิ้นไปแห่งตัณหา ซึ่งเรากล่าวไว้โดยสังเขป.**

(- มู. ม. ๑๒/๔๙๔/๔๕๘.) พุทธพจน์

ผู้แบกของหนัก

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงของหนัก ผู้แบกของหนัก และการแบกของหนักแก่พวกเธอ, เธอทั้งหลายจงฟังข้อความนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! **อะไรเล่าชื่อว่าของหนัก ?** ภิกษุทั้งหลาย ! **อุปาทานักขันธ์ทั้งห้านั้นแหละ เรากล่าวว่าเป็นของหนัก** อุปาทานักขันธ์ทั้งห้าเหล่าไหนเล่า ? ห้าคือ;- ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ**รูป**, ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ**เวทนา**, ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ**สัญญา**, ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ**สังขาร**, และขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ**วิญญาณ**, ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า ของหนัก.

ภิกษุทั้งหลาย ! **อะไรเล่าชื่อว่าผู้แบกของหนัก ?** ภิกษุทั้งหลาย! **บุคคล(ตามสมมติ)นั้นแหละเราเรียกว่าผู้แบกของหนัก** เขามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนั้น ตามที่รู้กันอยู่. ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า ผู้แบกของหนัก.

ภิกษุทั้งหลาย ! **อะไรเล่าชื่อว่าการแบกของหนัก ?** ภิกษุทั้งหลาย ! **ตัณหานี้ใดที่ทำให้มีการเกิดอีก** อันประกอบด้วยความกำหนัดเพราะอำนาจแห่งความเพลิน ซึ่งมีปรกติทำให้เพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่ ตัณหาในกาม ตัณหาในความมีความเป็น ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น. ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า การแบกของหนัก.

(- ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๒/๔๙-๕๑.) พุทธพจน์

ดับตัณหา คือปลงภาระหนักลงได้

ภิกษุทั้งหลาย ! **การปลงภาระหนักลงเสียได้ เป็นอย่างไรเล่า** ? ภิกษุทั้งหลาย ! **ความดับสนิทเพราะความจางคลายไป โดยไม่เหลือของตัณหานั้นนั่นเทียว**, ความละไปของตัณหานั้น, ความสลัดกลับคืนของตัณหานั้น, ความหลุดออกไปของตัณหานั้น, และความไม่มีที่อาศัยอีกต่อไปของตัณหานั้นอันใด; ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เราเรียกว่า การปลงภาระหนักลงเสียได้ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสพุทธวจนะนี้ ซึ่งเป็นคำร้อยกรองสืบต่อไป : -

"ขันธ์ทั้งห้าเป็นของหนัก !
บุคคลแหละ เป็นผู้แบกของหนักพาไป.
การแบกถือของหนัก เป็นความทุกข์ในโลก.
การปลงภาระหนักเสียได้ เป็นความสุข.
พระอริยเจ้าปลงภาระหนักลงเสียแล้ว.
ทั้งไม่หยิบฉวยเอาของหนักอันอื่นขึ้นมาอีก.
ก็เป็นผู้ถอนตัณหาขึ้นได้กระทั่งราก(อวิชชา);
เป็นผู้หมดสิ่งปรารถนา ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือ"

ดังนี้.

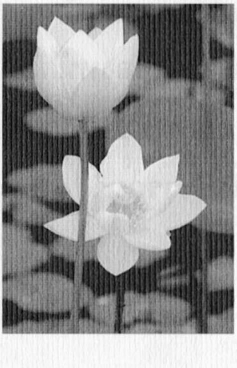
(- ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๒/๕๒-๕๓.) พุทธพจน์

ต้องท่องเที่ยวมาแล้ว เพราะไม่รู้อริยสัจ

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอด ซึ่งอริยสัจสี่อย่าง เราแหละพวกเธอทั้งหลาย จึงท่องเที่ยวไปแล้วในวัฏฏสงสาร ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง เพราะไม่แทงตลอดซึ่งอริยสัจสี่อย่างเหล่าไหนเล่า ? สี่อย่างคือ อริยสัจคือทุกข์, อริยสัจคือเหตุให้เกิดทุกข์, อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอด ซึ่งอริยสัจสี่ประการเหล่านี้แล, เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.

(บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๑/๑๖๙๘, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่โกฏิคาม แคว้นวัชชี) พุทธพจน์

ที่สุดแห่งการท่องเที่ยวของพระองค์

เมื่อเรายังค้นไม่พบแสงสว่าง, มัวเสาะหา**นายช่างปลูกเรือน**อยู่,
ได้ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ กล่าวคือ
ความเกิดแล้วเกิดอีกเป็นอเนกชาติ.
ความเกิดเป็นทุกข์ร่ำไปทุกชาติ.

แน่ะนายช่างผู้ปลูกสร้างเรือน ! เรารู้จักเจ้าเสียแล้ว,
เจ้าจักสร้างเรือนให้เราต่อไปอีกไม่ได้,
โครงเรือนของเจ้า เราหักเสียยับเยิน หมดแล้ว.
ยอดเรือนเราขยี้เสียแล้ว.
จิตของเราถึงความเป็นธรรมชาติ
ที่อารมณ์จะยุแหย่ ยั่วเย้า ไม่ได้เสียแล้ว
มันได้ลุถึงความหมดอยากทุกอย่าง.

(บาลี ธ. ขุ. ๒๕/๓๕/๒๑. พระวาจาซึ่งทรงเปล่งขึ้นทันที ในขณะที่ทรงรู้สึกพระองค์ว่า ได้สิ้นตัณหาแล้ว)

พุทธพจน์

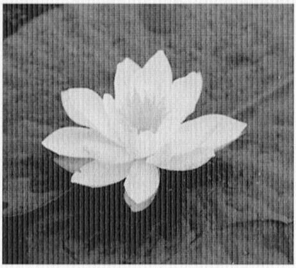
นายช่างผู้ปลูกเรือน คือ ตัณหา ผู้ก่อสร้างอัตตภาพ
โครงเรือน คือ กิเลส ที่เหลือเป็นเชื้อให้เกิดใหม่
ยอดเรือน คือ อวิชชา

“สิ่งนั้น” หาพบในกายนี้

“แน่ะเธอ ! ที่สุดโลกแห่งใดอันสัตว์ ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ; **เราไม่กล่าวว่า ใคร ๆ อาจรู้ อาจเห็น อาจถึง ที่สุดแห่งโลกนั้น ด้วยการไป.**

“แน่ะเธอ ! **ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้ ที่ยังประกอบด้วยสัญญาและใจนี่เอง,** เราได้บัญญัติโลก, เหตุให้เกิดโลก, ความดับสนิทไม่เหลือของโลก, และทางดำเนินให้ถึงความดับสนิทไม่เหลือของโลกไว้” ดังนี้แล.

(- จตุกฺก. อํ. ๒๑/๖๒/๔๕.) พุทธพจน์

ทรงมีความชราทางกายภาพ
เหมือนคนทั่วไป

(ลำดับนั้น พระอานนท์ผู้มีอายุ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วลูบคลำพระกายของผู้มีพระภาคอยู่ พลางกล่าวถ้อยคำนี้ว่า)

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้อนี้น่าอัศจรรย์; ข้อนี้ไม่เคยมีมาก่อน. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บัดนี้ฉวีวรรณของพระผู้มีพระภาคไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนแต่ก่อน และพระกายก็เหี่ยวย่นหย่อนยาน มีพระองค์ค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลายก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปหมด ทั้งพระจักษุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ."

อานนท์ ! นั่นต้องเป็นอย่างนั้น คือความชรามี(ซ่อน)อยู่ในความหนุ่ม, ความเจ็บไข้มี(ซ่อน)อยู่ในความไม่มีโรค, ความตายมี(ซ่อน)อยู่ในชีวิต; ฉวีวรรณจึงไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเสียแล้ว และกายก็เหี่ยวย่นหย่อนยาน ตัวค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลายก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปหมด ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคครั้นตรัสคำนี้แล้ว ได้ตรัสข้อความนี้(เป็นคำกาพย์กลอน) อีกว่า:

โธ่เอ๋ย ! ความแก่อันชั่วช้าเอ๋ย !
ความแก่อันทำความน่าเกลียดเอ๋ย !
กายที่น่าพอใจ บัดนี้ก็ถูกความแก่ย่ำยีหมดแล้ว
แม้ใครจะมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี
ทุกคนก็ยังมีความตาย เป็นที่ไปในเบื้องหน้า
ความตายไม่ยกเว้นให้แก่ใคร ๆ มันย่ำยีหมดทุกคน.

(บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๘๗/๙๖๓, ตรัสแก่พระอานนท์ ณ มิคารมาตุปราสาท ในปุพพาราม ใกล้เมืองสาวัตถี.) พุทธพจน์

ทรงประกาศธรรม
เนื่องด้วยการปลงอายุสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ธรรมเหล่านั้นพวกเธอพึงเรียนเอาให้ดี พึงเสพให้ทั่ว พึงเจริญทำให้มาก โดยอาการที่พรหมจรรย์(คือศาสนานี้)จักมั่นคงตั้งอยู่ได้ตลอดกาล, ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชน เพื่อความสุขแก่มหาชน, เพื่ออนุเคราะห์โลก, เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.

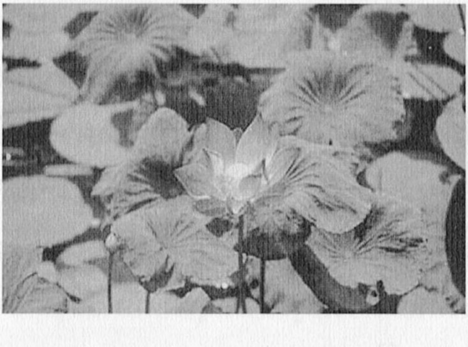
ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่าไหนเล่าที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่งฯลฯ, คือ สติปัฏฐานสี่ สัมมัปธานสี่ อิทธิบาทสี่ อินทรีย์ห้า พละห้า โพชฌงค์เจ็ด อริยมรรคมีองค์แปด.

ภิกษุทั้งหลาย ! บัดนี้เราจักเตือนท่านทั้งหลาย: สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมเป็นธรรมดา พวกเธอจงให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด, **การปรินิพพานของตถาคตจักมีในกาลไม่นานเลย, ตถาคตจักปรินิพพานโดยกาลล่วงไปแห่งสามเดือนนี้.**

สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่ม คนแก่, ทั้งที่เป็นคนพาลและบัณฑิต, ทั้งที่มั่งมี และยากจน ล้วนแต่มีความตายเป็นที่ไปถึงในเบื้องหน้า, เปรียบเหมือนภาชนะดิน ที่ช่างหม้อปั้นแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่ ทั้งที่สุกแล้ว และยังดิบ ล้วนแต่มีการแตกทำลายเป็นที่สุด ฉันใด; ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลาย ก็มีความตายเป็นเบื้องหน้าฉันนั้น.

วัยของเราแก่หง่อมแล้ว ชีวิตของเรำริบหรี่แล้ว, เราจักละพวกเธอไป. สรณะของตัวเอง เราได้ทำไว้แล้ว. ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีลเป็นอย่างดี มีความดำริอันตั้งไว้แล้วด้วยดี ตามรักษาซึ่งจิตของตนเถิด. ในธรรมวินัยนี้, ภิกษุใดเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว จักละชาติสงสารแล้ว ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

(มหาปรินิพพานสูตร มหา. ที. ๑๐/๑๓๙/๑๐๖.) พุทธพจน์

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา

"อย่าเลย วักกลิ ! ประโยชน์อะไรด้วยการเห็นกายเน่านี้. วักกลิ ! ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม. วักกลิ ! เพราะว่าเมื่อเห็นธรรมอยู่ ก็คือเห็นเรา; เมื่อเห็นเราอยู่ ก็คือเห็นธรรม."

(- ขนฺธ. สํ. ๑๗/๑๔๖/๒๑๖.) พุทธพจน์

"ภิกษุทั้งหลาย ! แม้ภิกษุจับชายสังฆาฏิ เดินตามรอยเท้าเราไปข้างหลังๆ. **แต่ถ้าเธอนั้น มากไปด้วยอภิชฌา มีกามราคะกล้า มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจเป็นไปในทางประทุษร้าย มีสติหลงลืม ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่เป็นสมาธิ แกว่งไปแกว่งมา ไม่สำรวมอินทรีย์ แล้วไซร้; ภิกษุนั้นชื่อว่าอยู่ไกลจากเรา** แม้เราก็อยู่ไกลจากภิกษุนั้นโดยแท้. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนั้นเหตุเพราะว่า ภิกษุนั้นไม่เห็นธรรม: เมื่อไม่เห็นธรรม ก็ชื่อว่าไม่เห็นเรา.

"ภิกษุทั้งหลาย! แม้ภิกษุนั้นจะอยู่ห่าง(จากเรา)ตั้งร้อยโยชน์ **แต่ถ้าเธอนั้น ไม่มากไปด้วยอภิชฌา ไม่มีกามราคะกล้า ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความดำริแห่งใจเป็นไปในทางประทุษร้าย มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิตเป็นสมาธิ ถึงความเป็นเอกัคคตา สำรวมอินทรีย์ แล้วไซร้; ภิกษุนั้นชื่อว่าอยู่ใกล้กับเรา** แม้เราก็อยู่ใกล้กับภิกษุนั้นโดยแท้. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนั้นเพราะเหตุว่า ภิกษุนั้นเห็นธรรม : เมื่อเห็นธรรม ก็ชื่อว่าเห็นเรา แล."

(- อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๐๐/๒๗๒.) พุทธพจน์

ถุงธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนปริยัติธรรม(นานาชนิด) คือสุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธัมมะ เวทัลละ, **แต่เธอไม่ใช้วันทั้งวันให้เปลืองไปด้วยการเรียนธรรมนั้น ๆ ไม่เริดร้างจากการหลีกเร้น, ประกอบตามซึ่งธรรมเป็นเครื่องสงบใจในภายในเนือง ๆ. ภิกษุอย่างนี้แล ชื่อว่า ธรรมวิหารี (ผู้อยู่ด้วยธรรม)**

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มากด้วยปริยัติเราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วยการบัญญัติเราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วยการสาธยายเราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วยความคิดเราก็แสดงแล้ว, และธรรมวิหารี(ผู้อยู่ด้วยธรรม)เราก็แสดงแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจอันใดที่ศาสดาผู้เอ็นดูแสวงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูแล้ว จะพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย, กิจอันนั้นเราได้ทำแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย. **ภิกษุทั้งหลาย ! นั่นโคนไม้ทั้งหลาย นั่นเรือนว่างทั้งหลาย, ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจงเพียรเผากิเลส, อย่าได้เป็นผู้ประมาท, เธอทั้งหลายอย่าเป็นผู้ที่ต้องร้อนใจในภายหลังเลย, นี่แลเป็นวาจาเครื่องพร่ำสอนเธอทั้งหลายของเรา.**

(บาลี พระพุทธภาษิต ปญฺจก. อํ. ๒๒/๙๙/๗๓.) พุทธพจน์

ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูล แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ มิใช่หรือพระเจ้าข้า ?"

คามณิ! ถูกแล้ว,ตถาคตเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่.

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าอย่างนั้น ทำไมพระองค์จึงทรงแสดงธรรมแก่คนบางพวก โดยเอื้อเฟื้อ และแก่คนบางพวก โดยไม่เอื้อเฟื้อ เล่า พระเจ้าข้า ?"

คามณิ ! ถ้าอย่างนั้น เราขอย้อนถามท่านในข้อนี้ ท่านจงตอบเราตามที่ควร. คามณิ ! ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน : ในถิ่นแห่งเรานี้ ชาวนาผู้คหบดีคนหนึ่ง มีนาอยู่ ๓ แปลง แปลงหนึ่งเป็นนาชั้นเลิศ, แปลงหนึ่งเป็นนาปานกลาง, แปลงหนึ่งเป็นนาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลว. คามณิ ! ท่านจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร : ชาวนาผู้คหบดีนั้น เมื่อประสงค์จะหว่านพืช เขาจะหว่านในนาแปลงไหนก่อน คือว่าแปลงที่เป็นนาเลิศ, นาปานกลาง, หรือว่านาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลว เล่า ?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ชาวนาคหบดีผู้ประสงค์จะหว่านพืชคนนั้น ย่อมหว่านในนาเลิศก่อน, แล้วจึงหว่านในนาปานกลาง, สำหรับนาเลว ซึ่งดินเป็นก้อนแข็ง รสเค็ม พื้นที่เลวนั้น เขาก็หว่านบ้าง ไม่หว่านบ้าง เพราะเหตุว่า อย่างมากที่สุด ก็หว่านไว้ให้โคกิน พระเจ้าข้า !"

คามณิ ! **นาเลิศนั้น เปรียบเหมือนภิกษุภิกษุณีของเรา** เราย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่ภิกษุภิกษุณีเหล่านั้น. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? คามณิ ! เพราะเหตุว่า ภิกษุภิกษุณีทั้งหลายเหล่านั้น มีเราเป็นประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ต้านทาน มีเราเป็นที่พึงอาศัย อยู่.

คามณิ ! **นาปานกลางนั้น เปรียบเหมือนอุบาสกอุบาสิกาของเรา** เราย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายเหล่านั้น. ข้อนั้นเป็นอย่างไรเล่า ? คามณิ ! เพราะเหตุว่าชนทั้งหลายเหล่านั้น มีเราเป็นประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ต้านทาน มีเราเป็นที่พึงอาศัย อยู่.

คามณิ ! **นาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง รสเค็ม พื้นที่เลวนั้นเปรียบเหมือนสมณพราหมณ์ ปริพพาชกทั้งหลาย ผู้เป็นเดียรถีย์อื่นต่อเรา** เราก็ย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? **เพราะเหตุว่า ถึงแม้ว่าเขาจะเข้าใจธรรมที่เราแสดง สักบทเดียว นั่นก็ยังเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่ชนทั้งหลายเหล่านั้นตลอดกาลนาน.**

(บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๘๗/๖๐๓. ตรัสแก่อสิพันธกปุตตคามณิ) พุทธพจน์

ตั้งหน้าทำก็แล้วกัน

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของคฤหบดีชาวนา ที่เขาจะต้องรีบทำมีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรบ้างเล่า ? สามอย่างคือ คฤหบดีชาวนา รีบ ๆไถ คราด พื้นที่นาให้ดีเสียก่อน, ครั้นแล้ว ก็รีบ ๆ ปลูกพืช, ครั้นแล้ว ก็รีบ ๆ ไขน้ำเข้าบ้าง ไขน้ำออกบ้าง. ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของคฤหบดีชาวนา ที่เขาจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้แล;

แต่ว่าคฤหบดีชาวนานั้น ไม่มีฤทธิ์หรืออานุภาพ ที่จะบันดาลว่า "ข้าวของเรา จงงอกในวันนี้, ตั้งท้องพรุ่งนี้, สุกมะรืนนี้" ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่ข้าวนั้น เปลี่ยนแปรสภาพไปตามฤดูกาล ย่อมจะงอกบ้าง ตั้งท้องบ้าง สุกบ้าง;

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น : กิจของภิกษุที่เธอจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรบ้างเล่า ? สามอย่างคือ การสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง, การสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง, และการสมาทานการปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของภิกษุ ที่เธอจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้แล ;

แต่ว่าภิกษุนั้น ก็ไม่มีฤทธิ์หรืออานุภาพ ที่จะบันดาลว่า "จิตของเรา จงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีอุปทานในวันนี้ หรือพรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้" ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่เหมาะสม เมื่อภิกษุนั้นปฏิบัติไปแม้ในศีลอันยิ่ง, ปฏิบัติไปแม้ในจิตอันยิ่ง, และปฏิบัติไปแม้ในปัญญาอันยิ่ง จิตก็จะหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีอุปทาน ได้ ดังนี้แล.

(บาลี พระพุทธภาษิต ติก. อํ. ๒๐/๓๐๙/๕๓๒.) พุทธพจน์

การปรินิพพานในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุ**แสดงธรรม** เพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ อยู่ไซร้; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า "**ผู้กล่าวซึ่งธรรม**" ดังนี้.

ถ้าภิกษุเป็นผู้**ปฏิบัติแล้ว** เพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ อยู่ไซร้; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า "**ผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมตามสมควรแก่ธรรม**" ดังนี้.

ถ้าภิกษุเป็นผู้**หลุดพ้นแล้ว** เพราะความเบื่อหน่าย เพราะความคลายกำหนัด เพราะความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ ด้วยความเป็นผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่น อยู่ไซร้; ก็เป็นการสมควรที่จะเรียกภิกษุนั้นว่า "**ผู้บรรลุแล้วซึ่งนิพพานในปัจจุบัน**" ดังนี้.

(ในกรณีแห่ง **ชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ สฬายตนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร** และ**อวิชชา** ก็มีข้อความที่กล่าวไว้อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งชราและมรณะที่กล่าวไว้ข้างบนนี้)

(- นิทาน. สํ. ๑๖/๒๒/๔๖.) พุทธพจน์

ขอโมทนาบุญแด่คณะจัดพิมพ์ทุกท่าน

คุณแม่วิรัช ศรประสิทธิ์(ช้อง)
คุณพ่อบวร ศรประสิทธิ์(บวง)
คุณสุรสิทธิ์ ศรประสิทธิ์
คุณศรีวิไล แซ่เบ๊ และครอบครัว
คุณนวรัตน์ สุขเจริญสิน
คุณสุทธวดี สุขเจริญสิน
คุณภาราดา แพทย์รักษา
คุณกุศล กีรติบัวคำ และครอบครัว
คุณถิรวัฒน์ จันทร และครอบครัว
คุณต้องลักษณ์ กันภัย และครอบครัว
คุณขนิษฐา ภูยานนท์
คุณอารีวรรณ ธาราธีรเศรษฐ์
คุณศราวุธ-นาตยา สุวรรณานุช
ด.ญ.ญาดา สุวรรณานุช
คุณสมบัติ โชครัตนไพศาล และครอบครัว
คุณสมหมาย รอดปั่น และครอบครัว
คุณไกรสร ชมพู่ทอง และครอบครัว
คุณภูดิท-ชญาดา หลวงพล
ด.ช.ธชภู หลวงพล
คุณวัชรพงษ์ เล็กสุวงษ์
คุณฐากร ไกรธนานันต์ และครอบครัว
คุณสัญญา แสงฤทธิ์ และครอบครัว
คุณนุกูล มูลทิพย์ และครอบครัว
คุณแม่สุภางค์ แซ่ตัง
คุณพ่อชวน คำรบธนสาร
คุณภาสกร คำรบธนสาร
คุณจิระศักดิ์ มากทอง และครอบครัว
ร.ท.สุทัศน์-บุญยงค์ แพทย์กระโทก
คุณกิตติพัธน์-ณิฐชานันท์ ดิฐธนาธิวัฒน์
ด.ช.ณัฐวัฏร-ด.ช.กฤษณพัธน์ ดิฐธนาธิวัฒน์
คุณชลธิชา วัฒนเชาว์พิสุทธิ์ และครอบครัว
บริษัท สโตน มาร์เก็ตติ้ง จำกัด

คุณวรกมล บุญธรรม และครอบครัว
ด.ต.อภิป โอสถเจริญ
คุณหทัยรัตน์ จอกโคกสูง
คุณภูษณิศา บัวสิงห์ และครอบครัว
คุณพ่อตี๋ พิมศรี
คุณสุกัญญาณี พิมศรี
คุณหทัยกร เผือกนาค และครอบครัว
คุณวรรณา เผือกนาค
คุณภรณี ชมะวิต
คุณทวี จิรเสาวภาคย์
คุณสุรีย์ จิรเสาวภาคย์
คุณเกื้อกูล จิรเสาวภาคย์
คุณวิรัช จิรเสาวภาคย์
คุณสินี จิรเสาวภาคย์
คุณนัยนา จิรเสาวภาคย์
คุณนงนุช จิรเสาวภาคย์
คุณสมคะเณ ศรีทองสุข และครอบครัว
คุณปรีชา กำลังหาญ และครอบครัว
คุณธนวันต์ อำลา และครอบครัว
คุณสงคราม-ลมุน ศรประสิทธิ์
คุณธงชัย เขียวสอาด
คุณธนารัตน์ พนมรัตน์
คุณกิตติชัย สุทะปา
คุณปิยะพร ทองเจือ และครอบครัว
คุณประเสริฐ-สุภาณี เข้งนุเคราะห์
บจก.เอ็นเอ็น แอดวานซ์
บจก.คาซ่าเมียร์ อิมปอร์ต เอ็กซ์ปอร์ต
คุณกิติพัฒน์ ทรัพย์เย็น
คุณธนิศา ทรัพย์เย็น
คุณเฉลิมศักดิ์ แก้วประดิษฐ์
คุณสาวิตรี สีสด

ขอโมทนาบุญแด่คณะจัดพิมพ์ทุกท่าน

คุณสุวิมล เทียนวิชัย	คุณสินี จิรเสาวภาคย์
คุณชื่นชม โฉมพินิจ	คุณวิยะดา ธนพัฒนาชัย
คุณจุรารัก ศรีวงษ์	คุณธุวรักษ์ ปัญญางาม
คุณสุพัตรา เลิศงามดี	คุณไพศาล พุทธสันติธรรม
คุณจิราภรณ์ รัตนสิงห์	คุณนิชาภา กระมล
คุณศศกร ตั้งพันธ์สุริยะ	คุณเล็ก วงศ์วนิชจิตต์
คุณธัญญานันท์ ชะยะ และครอบครัว	คุณธนวัฒน์ ตุงคบุรี และครอบครัว
คุณสุมาลย์ สวนแย้ม และครอบครัว	คุณชื่นจิต เรียนรมย์ และครอบครัว
คุณนพดล จงสู่วิวัฒน์วงศ์	คุณไกรศรี ฟุ้งเหียน
คุณสุภัทฌาค์ ถวิลธรรม	คุณวิชญูรัย เพรชบุญดี
คุณเกศรา นากผสม และครอบครัว	คุณไวทยนุช เพรชบุญดี
คุณจินตนา เกิดเกียรติสุข	คุณวรางคณา เพรชบุญดี
คุณจินตนา เจริญเรืองเดช	คุณสมพร ศรีมันตะ
คุณสาวิตรี ศรีคง	คุณอนุชาติ ชุ่มยิ้ม
คุณจันทร์เพ็ญ เพียรผาสุก	คุณพิมพ์ลภัส สายเติมศรี
คุณอรวรรณ วัชรนาถ	คุณณัฐอุษา ถาวรศักดิ์
คุณสุกัญญา ไวยรัตนา	คุณวสันต์ อาจกมล
คุณทรงพล เครือพลอย	คุณทองเติม อาจกมล
คุณสุคลทิพย์ นามสมุทร	น.พ.สมชาติ อาจกมล
คุณสุพรรณี นามสมุทร	คุณคม อาจกมล
คุณสินีนาฏ นิลสกุล	และครอบครัว อาจกมล
คุณธนะชัย ไตยรัตน์	คุณพรรัตน์ ชุมขวัญ และครอบครัว
คุณพิเชฐ-ศิริเพ็ญ พรปิยะวัฒนา	คุณดวงภัค พูลพล
คุณยายเสงี่ยม สกุลพาณิชย์	คุณณัฏฐพลณ์ นวแจ่มตระกูล และครอบครัว
คุณชินะ จันทร์กลัด	ด.ช.ศิวะ การ์เซียร์ ชุมขวัญ
คุณวรรณา คงประยูร	คุณรัตนนา พรนิมิตร
คุณมาณพ คงประยูร	คุณพริฏฐา ชมานุช และครอบครัว
คุณยุวรี สัมมา	คุณมีบุญ วรรณไพฑูรย์ศรี
คุณจักรกฤษณ์ ช่วยทุกข์	คุณพิชัยและครอบครัว
คุณพิกุล วิเศษทอง	คุณอร จักรสกุลเกียรติ
คุณสราวุธ จำนงศิตธรรม	คุณอัญชลี อยู่คง และครอบครัว

ขอโมทนาบุญแด่คณะจัดพิมพ์ทุกท่าน

คุณนิภารัตน์	ถึงปัดชา และครอบครัว	คุณเนาวรัตน์	กรวยรักษา
คุณสมศักดิ์	วรเศรษฐ์	คุณเรณู	หาญอารีย์
คุณโชติมา	คูอุทัย	ครอบครัวปฐมรัตนภิบาล	
คุณไพบูลย์-มุ้ยฟาม	คำแดง	คุณพรชัย-วรรณา	สกุลสันติพร
คุณวุฒิ-บุญศรี	ประโยชน์สมจิต	น.อ.จงกล-เพ็ญนภา	มีสวัสดิ์
คุณพนิดา	คำแดง	ด.ญ.จิราภา	มีสวัสดิ์
คุณณิชานีย์	คำแดง	ด.ญ.ฐิติพัชร	มีสวัสดิ์
คุณสุพร	คำแดง	คุณสกล-วลัยพร	โตจำเริญ
คุณสมหมาย	คำแดง	ด.ช.ภูเบศ	โตจำเริญ
คุณยุพา	คำแดง	คุณฐากูร	สกุลสันติพร และครอบครัว
คุณเอกราช	คำแดง	คุณเฉลิมชัย	สกุลสันติพร และครอบครัว

ท่านใดประสงค์พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน โปรดติดต่อได้ที่

คุณพิสิษฐ์ สกุลสันติพร (ผู้รวบรวมและเรียบเรียง)
โทร. 081-916-0596

ทรงแสดงที่พึ่งไว้ เมื่อทรงล่วงลับไปแล้ว

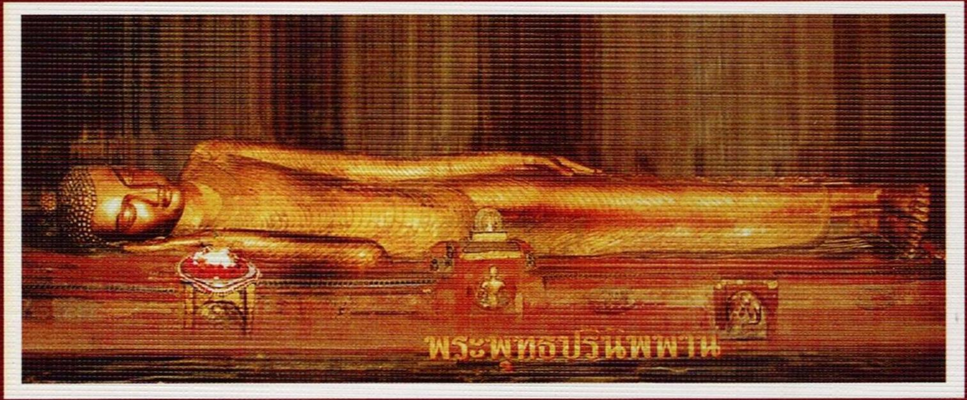
อานนท์ ! ในการบัดนี้ก็ดี
ในกาลล่วงไปแห่งเราก็ดี
ใครก็ตาม

จักต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ
มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ

เป็นอยู่
อานนท์ ! ภิกษุพวกใดเป็นผู้ใคร่ในสิกขา
ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุด แล.

(บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๐๕/๗๑-๓, ตรัสแก่พระอานนท์ ที่เวฬุวคาม เมืองเวสาลี.) พุทธพจน์

พระปัจฉิมวาจาของพระพุทธเจ้า

ภิกษุทั้งหลาย !
บัดนี้เราจักเตือนพวกเธอทั้งหลายว่า

สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
พวกเธอทั้งหลาย
จงให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด

นี่เป็นวาจามีในครั้งสุดท้าย ของตถาคต

(มหาปรินิพพานสูตร มหา. ที. ๑๐/๑๕๙/๑๒๘.)